

צורות הקשר וצורות הפסק בלשון המשנה (על פי מסורת כתב-יד פארמה ב)

ראשי פרקים למאמר*

א. מבוא

- (א) הטעמים בכ"י פארמה ב (סע' 1-8)
- (ב) על פיסוק הטעמים בכתב-היד (סע' 9-14)

ב. יחסי התפוצה של צורות ההקשר ושל צורות ההפסק

- (א) הקבוצה הראשונה: שווא כנגד תנועה (סע' 16-73)

I. שווא כנגד קמץ (סע' 17-36)

II. שווא כנגד צירה (סע' 37-47)

III. שווא כנגד חולם (סע' 48-55)

IV. שווא כנגד סגול (סע' 56-62)

- סיכומים לקבוצה הראשונה (סע' 63-66)

- על הסטיות והחריגות מן הכלל (סע' 67-73)

- (ב) הקבוצה השנייה: תנועה כנגד תנועה (סע' 74-107)

I. פתח כנגד קמץ (סע' 75-97)

- סיכום הסוגיה (פתח-קמץ) (סע' 98)

- תוספות (סע' 99-101)

II. פתח כנגד צירה (סע' 102-105)

III. סגול כנגד קמץ (סע' 106-107)

ג. סיכומים כוללים

- (א) סיכום הממצאים בכ"י פר (סע' 108-110)

- (ב) בין פר למסורת הטברנית של המקרא (סע' 111-112)

* מבקש אני להודות למו"ד פרופ' ז' בן-חיים, לחבריי פרופ' י' ייבין, ד"ר מ' מישור וד"ר י' בן-דוד, שקראו בעיון רב את המאמר והעירוני הערות מאלפות ומחכימות.

(ג) בין פר למסורות אחרות של לשון חז"ל (סע' 113-115)

(ד) דברי חתימה (סע' 116)

תוספת

רשימת קיצורים

א. מבוא

(א) הטעמים בכ"י פארמה ב

1. תיאור הממצאים ובחינת יחסי התפוצה של צורות ההקשר (=צה"ק) ושל צורות ההפסק (=צה"פ) בלשון המשנה, במעמד של הקשר ובמעמד של הפסק בתחביר, נידונו בכמה עבודות, וראשונה לכולן במניין ובבניין היא משנתו הסדורה של ג' הנמן ז"ל.¹ אך עדיין זקוקים אנו לתיאורים גוספים להרחבה, להשלמה ולהבהרה של סתומות, לאחר בירורים בכתב-יד שונים ובמסורות שונות. אחת מן המסורות שטרם תוארו משוקעת בכתב-יד פארמה ב, דה-רוסי 497 (=פר) לסדר טהרות.² משנה חשיבות יש למסורת זו לא רק מצד עצמה, אלא גם להעמדה מכוונת יותר של מסורות אחרות;³ שכן כתב-יד זה מנוקד ומוטעם באופן מלא וסדיר.⁴ כל תיבה בסדר כולו מוטעמת בטעם מחבר או בטעם מפסיק, וקביעת מקומה במעמד של הקשר או במעמד של הפסק אינה תלויה בשיקול-דעתנו בלבד, אלא במסורת קדמונית – מסורתו של הסופר הנקדן.

2. משמש בו בכתב-היד המקף כטעם מחבר לכל התיבות שאינן בהפסק. והתיבות הבאות בהפסק מוטעמות באחד מן הטעמים הללו: אתנת וטעמי המשנה שלו – הטפחא, ולפניה על פי הרוב זקף; אך הזקף מצוי לעתים קרובות במישרין לפני האתנה. וכן גרש, כטעם מפסיק אחרון לפני סוף המשנה (=סמ"ש). לפני הגרש משמש לעתים קרובות המהפך-המפסיק, ולעתים הזקף ולעתים רחוקות ביותר הטפחא; לעתים רחוקות המהפך בא לפני הזקף; בסוף המשנה עצמה אין מצוי סילוק

1 ראה: הנמן, עמ' 39-62.

2 כתב-יד פר נידון בעבר בעבודות אלו: גולדברג, עמ' כד-כה; בר-אשר, מבוא פר; הנ"ל, טיפוסים לשון, עמ' 188-191, 197-209, וגם הנ"ל, הגיליונות וההגהות; וראה גם: ייבין, הטעמת התושבע"פ, עמ' 219-220.

3 הרבה נתייגע ג' הנמן בקביעת מעמדי ההפסק ומעמדי ההקשר בכ"י פא (ראה דבריו: הנמן, עמ' 39-40 והערה 412), והשיג עליו "בן-דוד (בן-דוד, בהערה 6 עמ' 316-317). כללי הפיסוק של פר, אף שיש בהם כמה פרטים חורגים (ראה להלן סעיפים 11-14), אינם תלויים בשיקול-דעתו של חוקר זה או זה, אלא במסורת קדמונית שהייתה בידי של מעתיקו. דומה אני שאפשר להסתייע בו, כדי לקבוע את מעמדי ההפסק ומעמדי ההקשר גם בכתב-יד אחרים של המשנה.

4 ראה להלן סעיפים 9-14.

בתיבה האחרונה, והסופר הסתפק בציון נקודה בודדת לאחריה בגובה השורה.⁵ לבר מאלה משמשות המרכא הכפולה בסוף פסוקית שאלה והשלשלת בסוף משפט תמיהה, בעיקר במשפטי קל-זחומר; ואם פסוק הקל-זחומר חותם משנה, תבוא השלשלת בסופה, וזהו המקום היחיד שבו צוין טעם במלה האחרונה במשנה (בכגון זה לא מצינו את הגרש כמפסיק משני אחרון לפני סוף המשנה).

לעתים רחוקות אנו מוצאים מתג אחרי חירק (מלא). זה המקום לציין שכבר סקר ייבין בקצרה ובבהירות האופיינית לו את הטעמים בכ"י פר⁵ אלא שהדברים מחייבים השלמה, הרחבה ותיקון, בעיקר מצד תיאור כללי הפיסוק לדיוקם (ועוד תבוא שעתם של כללי הפיסוק להתנסח).

3. והרי הדגמה לפיסוק הטעמים בכתב-היד:

א. שְׁתֵּי־צִפְרִים מְצוֹתָן־שִׁהוּ־שׁוֹת בְּמִרְאָה וּבְקוֹמָה וּבְדָמִים וּלְקִיחָתָן־כְּאֶחָת אֶף־עַל־פִּי־שְׂאִי־שׁוֹת כְּשִׁירוֹת לְקַח־אֶחָת־הַיּוֹם וְאֶחָת־לְמָחָר כְּשִׁירוֹת שְׁחַט־אֶת־אֶחָת־מֵהֶן וּנְמַצְאֶת־שְׁלֹא־דָרוֹר יִקַּח־זוֹג־לְשִׁנְיָהּ ... נִשְׁפָּה־הַדָּם מִמוֹת־הַמִּשְׁתַּלַּחַת מִתֶּהֱ־הַמִּשְׁתַּלַּחַת יִשְׁפָּה־הַדָּם: (נגעים יד, ה [ו]).⁶

ב. אִם־יִשְׁלוּ־לְזַבְזוּ־עוֹדָךְ נִשְׁמָא־אֶחָד־מֵהֶן נִשְׁמָא־הַבְּיָרוֹ: (כלים ב, ז [ח]).

ג. זֶה־הַקֶּלֶל הַטְּהוֹר־מִמַּעַט וְהַטְּמֵא־אִינו־מִמַּעַט: (אהלות יג, ו [ז]).

ד. וְלִמָּה־הוֹזְקוּ־דַמוֹנֵי⁶ בְּדָן (כלים יז, ה).

ה. שְׁמָא־מִכָּה־הַיִּתֶּה־בֵּיהָ אֶמְרָה־לו־הִין וְחֵיתָ (גידה ח, ג).

ו. הַרְיֵזָה־אוֹמֵר מִטְּמֵאֵיהָ־לֹא־טִימְאוּנִי וְאֶת־הַטִּימְאֵתָנִי: (פרה ח, ב [ג]).

ז. אָמְרוּ־לוֹ לִר' עִקִּי⁷ בְּאֵיכֹן־מְצִינֵי־שֶׁהֲנִי־תְחַלֶּה־בְּכָל־מְקוֹם (ידיים ג, א).

ח. מִסְמַר־שֶׁל־שׁוֹלְחָנִי טְהוֹר וְר' צְדוּק־מְטָמֵא: (כלים יב, ה).

ט. הַכֹּל־לְפִי־מַה־שֶׁהוּא־אֲדָם קוֹמֵץ־הַמִּנְחָה וְחוֹפֵנֵי־הַקְּטָרֶת (שם יז, יא).

4. להלן דוגמות לשימוש במתג (כולן, כאמור, בחירק): טִיטְרוֹס (כלים ב, ו); קִנְיָנְס (עוקצין א, ו); וְהַשְּׂנִי (אהלות ז, ה [ו]); בְּכִלֵי־טְהוֹר (מקוואות א, ו [ז]); בְּפִי־הַפֶּלֶב (טהרות ד, ג); הוֹלְקִין (מכשירין ב, ח [ט] בהופעה השנייה במשנה); בְּכִי־יָתֵן (שם ג, א);

5 כגון: ישפך הדם- (נגעים יד, ה). בשל סיבות טכניות הסבנו את הסימן במאמר זה לנקודתיים, כך: ישפך הדם:.

א5 ראה: ייבין, הטעמת התושבע"פ, עמ' 219-220.

6 מראי המקום של המשניות מובאים על פי חלוקת הפרקים בדפוסים; בסוגריים הבאנו את מספר המשנה בכתב-היד, במקום שהוא שונה מן הדפוסים.

א6 לעתים שכח הסופר-המטעים לציין את המקף.

7 מלים שלמות או מקוצרות (כגון: עקי' במשנה זו) שאינן מנוקדות, אין מטילין בהן, לעתים, טעמים בכתב-היד.

ה, ז בהיקרות השנייה במשנה; המוציא (שם ה, ז); וְיִקְנֶב (כלים טז, ב 2x, ג, ד [ד-ה])
 4x: וְיִשְׁנֶה (אהלות טז, ב [ג] בהיקרות השנייה במשנה); וְיִשְׁנֹת (שם, שם; כלים יט,
 ו [ז]): לְיִשְׁבֵּה (שם כד, י); וְיִתְלֶה (שם יז, ד); וְיִרְיֶעָה (אהלות ח, ג); בְּיַדִּי אדם (שם ג,
 ז [ט]); וְיִרְיֶעָת-חמור (שם ת, א); וְיִהוּא (שם טז, א); וְיִטְהַרו (מקוואות ג, ב). בדוגמות
 האחרונות החירק המתוג הוא באות שימוש (וב"ל) לפני יוד שוואית שנשמט שוואה.
 אך גם בקטגוריה זו ציון המתג הוא חלקי – השווה: בִּישְׁנֶה (כלים ט, ה); וְיִהִי (שם יב,
 ז [ט]); וְיִשְׁייר (שם טז, ד [ה]); בְּיַדִּי-אֶלֶם (שם יז, יב); וְיִרְיֶעָה (אהלות ח, א); ועוד, ללא
 ציון המתג.

5. להוציא את המתג שזימונו נדיר (ומקום אין לו בפיסוק הטעמים) ואת המקף שהוא
 טעם מחבר, הטעמים המפסיקים מתחלקים באופן ברור לשתי קבוצות: הזקף, הטפחא,
 הגרש, המהפך, המרכא הכפולה והשלשלת הם מפסיקים משניים, האתנח וסוף המשנה
 (אף שלא ציון סילוק בהברת הטעם של המלה האחרונה) הם מפסיקים ראשיים; ועוד
 נראה במה חשובה לנו חלוקה זו.⁸

6. אמת, שיטת טעמים זו היא ברורה וחד-משמעית דִּיה רק באשר לידיעת מעמד
 ההפסק ומעמד ההקשר, כלומר באשר לפיסוק התחבירי. ואולם באשר למקום הטעם
 במלה רק תיבה שנודמנה בהפסק אתה יודע היכן היא מוטעמת, אבל מלה הבאה
 בהקשר – וכידוע וכצפוי זה רובן של התיבות בכל טקסט נתון – אינך יודע איך
 הוטעמה. וכך למשל אנו יודעים, שהתיבה למה נגקדה בלמד פתוחה ובמם קמוצה
 והטעמתה מלרע – לְמָה: "אֶמְרוּ-לוֹ-לְמָה" (נגעים ט, ג); מותרים אנו להניח, שכך
 הוטעמה התיבה בשתי היקרויותיה האחרות שאינן בהפסק: "וְלְמָה-הוֹזְכְרוּ-רְמוֹנֵי-
 בְדִן"^{8b} (כלים יז, ה); "וְלְמָה-אִמְרוּ-אֶת-גְּדוּלַּהּ-וְאֶת-קִטְנֶיהָ" (שם שם, ט [י]).⁹

7. ועוד דוגמה מעניינת ביותר. צמד המליות "למעלה", "למטה" ("מלמעלה",
 "מלמטה") מופיע במשנת פר – כמו בכתב-יד אחרים – באחת משתי דרכים:
 א. כצורתן במקרא – "למעלה", "למטה" – בעיקר כאשר המלה התוכפת היא המלית
 "מן" השימוש, כגון: "זו למעלה מזו וזו למעלה מזו" (מקוואות א, א); "למעלה מהם
 נבילה ומי חטאת" (כלים א, ב), ועוד 13 הופעות. וכן 3 פעמים "למטה מן": "למטה
 מבחושתו שלחנור" (כלים ח, ג; ט, ג 2x). פעם אחת בלבד מצאנו את המלית
 "מלמעלה" כתואר-פועל רגיל שלא לפני "מן" השימוש: "תיק סומפניה בזמן שהוא

8 ראה להלן מקומות שונים בסעיפים 15-73, ובמיוחד בסעיפים 74-101.

8a איש לא יניח, שכל שלוש התיבות המוקפות הן נטולות הטעמה.

9 ניקוד זה – לְמָה – מצוי גם בכ"י ר של הספרא, כפי שכבר קבע ייבין (הניקוד הבלבי, עמ' 1138):
 אף הוא רמז שם לעדות אפשרית להטעמת מלרע במלה.

נותנו מְלַמְעֵלָה טַמְאָא (שם טז, ח [ט]); וכן גורסים כתבי היד ק, פא: "מלמעלה"¹⁰. במקום האחרון נודמנה התיבה ב-פר בהפסק והטעמתה מלעיל (כדרך מה שמצאנו בהטעמת המקרא): מְלַמְעֵלָה. ולפי שמדובר בהפסק משני, המם בפתח ולא בקמץ, כפי שנראה בהמשך.¹¹

ב. הדרך השנייה – צורות בנות סופית (הסוגרת את ההברה); צירוף ההופעות של שתי המליות מגיע ליותר מ-90¹². מהן יותר מ-70 היקרויות באות בהפסק והטעמתן היא תמיד מלרע, כגון: וְלַמְעֵלָן ... וְלַמְעֵלָן ... מְלַמְעֵלָן (כלים ה, ו); לְמַטָּן ... לְמַעֲלָן (אהלות יד, א); ועוד ועוד. ודוק, המם נקודה לעולם בפתח ולא בקמץ, לפי שאינה מצויה בהברת הטעם.¹³ נמצאנו למדים, שבמסורת זו של פר משתקפים "כללי הטעמה מקובלים"¹⁴: לפי שהמלה נחתמת בעיצור ותנועתה קמץ (תנועה בינונית),¹⁵ הטעם נעתק (יורד) מהברת המלעיל להברת המלרע; ואם מסורת קדמונית לפנינו, העולה לימי חיותה של הלשון, עדות יש כאן שהמלה נחתמה בנות ולא בתנועה מאונפת.¹⁶ ואפשר שכ"י פר לא רק על עצמו מלמד, אלא הוא יצא ללמד על מסורות אחרות, ש"למעלן", "למטן" חתומות נון הן, ולא חתומות תנועה מאונפת. אבל אל נהא מושכים ממנו מכתב-היד דידן יותר ממה שיש בו.

8. מה שאמרתי על מקום הטעם במלה צריך הדגשה, היינו, בכל מקום שהמלה באה בהפסק יודעים אנו את הטעמתה. דומה אני שבאלפי המלים המוטעמות כמעט שלא נפלה שגיאה זולתי מקומות בודדים. למשל, התיבה "היכל" נקריה בהפסק חמש פעמים והטעמתה באה בהברה הסופית בארבעה מקומות: הַיְיִכָּל (כלים א, ט)¹⁷ [יג]; נגעים ז, בא; הַיְיִכָּל (נגעים שם, שם); לַיְיִכָּל (כלים א, ט [יד]); במקום אחד בא הטעם בהברת המלעיל – הַיְיִכָּל (נגעים א, א) – ונראה לי, שגשתבש הסופר במקום זה לבדו. ועוד דוגמה: התיבה "אחת" נקריה בהפסק משני או בהפסק ראשי למעלה מ-50 פעמים, ובכולן, בדרך שיטה, הטעם מוטל בהברה האחרונה, כגון: אַחַת (כלים

10 בכ"י פס מצינו מְלַמְעֵלָ (בסוף שורה); במקום זה גורס לו "מלמטן".

11 ראה להלן סע' 75 וכן סע' 98 ג.

12 וזו חלוקתן: למטן/מלמטן יותר מ-40, למעלן/מלמעלן 50.

13 כידוע, במקרא בהפסק משני נוהגת הצורה במם פתוחה: לְמַעֲלָה (כגון שמות כה, כ). בהפסק ראשי משמשת צורה במם קמוצה – לְמַטָּה ... לְמַעֲלָה: (השווה למשל ישעיה לו, לא).

14 במונח זה – "כללי הטעמה מקובלים" – אנו מכוונים לכללי ההטעמה הטברנית; במקום שההברה הסופית סגורה ותנועתה אינה תנועה קצרה, לא תיתכן הטעמת מלעיל.

15 הקמץ והפתח במסורת פר הן שתי מהויות שונות, הן פונטית הן פונולוגית (ראה להלן סע' 176).

16 כלומר המלים היו הגויות $l^{\circ}mat\ddot{a}n$, $l^{\circ}ma\acute{c}i\grave{a}n$ ולא $l^{\circ}mat\ddot{a}t\grave{a}$, $l^{\circ}ma\acute{c}i\grave{a}$ כפי שהניח ז' בן-חיים (ראה לשוננו כב [תשי"ח], עמ' 233 = קובץ א, עמ' 148). על למעלן/מעלה קדם והעיר י" יבין (ולא הבאת מראי מקום) בדברי הקונגרס השישי למדעי היהדות, ד, ירושלים תש"ם, עמ' 220.

17 ומטעם הַיְיִכָּל; הקמץ והטעמה הוטלו מתחת ליו"ד ולא מתחת לכף. אפשר שחשפוס או פגם אחר בקלף הוא שגרם להטעת סימני הניקוד ממקום במלים מסוימות.

כט, ב; וְאַחֶתָּה (טהרות י, ז). במקום אחד מצינו אֶחָת (על יד אֶחָת באותה משנה, נגעים יב, ג), ואף כאן נראה לי שנשתבש הסופר במקום הטעם.

(ב) על פיסוק הטעמים בכתב-היד

9. בתיאור יחסי התפוצה של צורות ההקשר ושל צורות ההפסק בכ"י פר אנו מייסדים את דברינו על פיסוק הטעמים של כתב-היד. פיסוק זה מגלה סדירות גבוהה וכמעט מוחלטת.¹⁸ היינו, סימני ההפסק (הטעמים המפסיקים) באים בדרך שיטה במקום שמתבקש הפסק, והמקף (הטעם המחבר) בא בדרך שיטה במקום שמתבקש הקשר. האתנה וסוף משנה חותמים יחידות גדולות יותר, ויתר הטעמים חותמים יחידות קטנות.¹⁹ יותר (במידה מסוימת מתקרבים לאתנה ולסמ"ש המרכא הכפולה והשלשלת). בשל אורכן הידוע של המשניות עשויים להודמן במשנה אחת כמה וכמה אתגחים. נסתפק כאן בדוגמה ממשנה אחת (דוגמות נוספות ניתן לראות לעיל בסעיף 3, וכן להלן בסעיף 11):

כי-צד-בוצרין-בית-הפרס מזין-על-האדם-ועל-הכלים ושוזין ובוצרין ומוציאין-
 חוץ-לבית-פרס ואחרים-מקבלין-מהן ומוליכין-לגת ואם-נגעו-אילו-באילו
 טמאין כדברי גית-הלל בית-שמאי-אומ' אוהז-את-המגל-בסביב או-בוצר-בצור
 ונותן-לתוך-כפישה ומוליך-לגת אמ' ר' יוסי במה-דבר אמן' בכרם-הנעשה-
 בית-פרס אבל-הנוטע-בית-פרס ימכר-לשוק: (אהלות יח, א).

10. עם זאת, ניתן לגלות במקומות מסוימים סטיות מן הסדירות של כללי הפיסוק. סטיות אלו יש בהן (לענייננו כאן) כדי להסביר תמיהות בניקודן של צורות הקשר או של צורות הפסק שלא במקומן הצפוי. ויש סימן פיסוק אחד, הגרש, שלפעמים כל השימוש בו כסימן הפסק הוא שימוש מדומה. שיבוצו פה ופה נובע מכורח השיטה להטיל גרש כסימן פיסוק אחרון לפני סוף-משנה. אדגים תחילה את עניין הסטיות מכללי הפיסוק, ואחר כך אצביע על השימוש בגרש כסימן פיסוק מדומה.

11. לא ראיתי דרך טובה להדגים את עניין הסטיות מאשר העמדה מעמתת של משניות החזרות במקומות שונים בסדר טהרות,²⁰ וכן הקבלה של משניות ומשפטים בתוך משניות שהן בעלות מבנה דומה.

18 נושא זה, פיסוק הטעמים בכ"י פר, עוד יתואר במקום אחר; שכן הוא דורש הצגה מפורטת ודין נפרד לעצמו.

19 גם מינוחים אלה – יחידות גדולות, יחידות קטנות – דורשים הרחבת-יתר, ולא כאן מקומה. לעת הזאת נאמר, שיחידות קטנות הן, על פי הרוב, חלקי משפט; ויחידות גדולות מעמידות, על פי הרוב, פסוקית שלמה. ואכמ"ל.

20 פלא בעיניי, שלא נמצאה בשום מקום רשימה של משניות (או חלקים שלהן), החזרות במקומות שונים בששת הסדרים (או בסדר אחד). העמדתם של קטעים כאלה זה כנגד זה חשובה לא רק לחקר הנוסח וההלכה, אלא גם לחקר הלשון. נתון חשוב זה, במחקר המשנה ובתיאור ולשוניה, לא ניתנה עליו הדעת עד כה.

משניות חוזרות

כלים ב, א

כלי-עץ כלי-עור כלי-עצם כלי-זכוכית
 פשוטיהן טהורין ומקבליהן טמאין
 נשברו
 טהרו חזרו-ועשה-מהן-כלים מקבלין-
 טומאה מיכן-ולבא

כלים טו, א

כלי-עץ כלי-עור כלי-עצם כלי-זכוכית
 פשוטיהן טהורים ומקבליהן טמאין
 נשברו
 טהרו חזרו-ועשה-מהן-כלים מקבלין-
 טומאה מיכן-ולבא

כלים יג, ז (ח)

הכדומים-האשקלונים-שנשברו-ואנקלי-
 שלהן-קיימת הרי-אלו-טמאין המעבד
 והמזוזה והמגוב וכן-מסרק-שלראש-
 שניטלה-אחת-משיניהן ועשאן-שלמתכת
 הרי-אלו-טמאין ועל-כולן אמ' ר' יהוש'
 דבר-חדש-חידשו-סופרין ואין-ליימה-
 אשיב:

טבול-יום ד, ו

הכדומין-האשקלונים-שנשברו ואנקלי-
 שלהן-קיימת הרי-אלו-טמאין המעבד-
 והמזוזה והמגוב וכן-מסרק-שלראש
 שניטלה-אחת-משיניהן-ועשאן-שלמתכת
 הרי-אלו-טמאים ועל-כולן-אמ' ר' יהושע
 דבר-חדש-חידשו-סופרים ואין-ליימה-
 אשיב:

פרה ה, ח (י)

כל-הימים כמקוה שנא' ולמקוה-המים
 קרא-ימים דברי ר' מאיר ר' יהודה-
 או' היס-הגדול כמקוה לא-נאמר-ימים
 אלא-שיש-בו-מיני-ימים-הרבה ר' יוסי
 או' כל-הימים-מטהרין-בזוחלין
 ופסולין-לזבים-ולמצורעין ולקדש-מהן-
 מי-חטאת:

מקוואות ה, ד (ה)

כל-הימים כמקוה שנ' ולמקוה-המים
 קרא-ימים דברי ר' מאיר ר' יהודה-
 או' היס-הגדול כמקוה לא-נאמר-ימים
 אלא-שיש-בו-מיני-ימים-הרבה ר' יוסי
 או' כל-הימים מטהרין-בזוחלין
 ופסולין-לזבין-ולמצורעין ולקדש-מהן-
 מי-חטאת:

12. יש פרטים קטנים המבדילים בין הקטעים החוזרים, בעיקר בכת יב (כגון טהורין/טהורים בדוגמה הראשונה, הכדומים/הכדומין בשנייה) ובטעמים (כגון ועשה-מהן-כלים / ועשה-מהן-כלים בדוגמה הראשונה; ההבדל הוא בטעם המפסיק, אבל כאן וכאן יש הפסק). אבל קריאת המלים זהה בכל, וזלתי מקום אחד בדוגמה ג שיש בו הבדל בדקדוק הצורות – כאן פסולין וכאן פוסלין. לענייננו הדבר החשוב ביותר הוא הזהות בקריאת המלים. וזו הרי הייתה נתונה במשך דורות עוד לפני שניקד והטיל את הטעמים מעתיק כ"י פה. בכל זאת יש לפחות הבדל אחד הטעון הדגשה בהקשר זה: בדוגמה השנייה, בשתי ההופעות נמסרת הקריאה

ש"נשברו"; אלא שבכלים (יג, ז) המלה מוטעמת במקף, ובטבול-יום (ד, ז) היא מוטעמת בזקף. עתידים אנו לראות, שהטעמת טבול-יום עיקר, ולא זו שבכלים.²¹

מבנים דומים

13. גם במבנים דומים אתה מוצא לעתים משפטים שלא פוסקו בדרך שווה. נדגים את הדבר בקצרה:

(ט) כלים ג, ח	(ד) כלים ג, ג
חבית שְׁנִיקְבָה ועשאה בזפת-יתיר-מצרכה הנוגע-בצורכה תמא	חבית-שְׁנִיקְבָה ועשאה בזפת-וּנְשִׁבְרָה אם-יש-במקום-הזפת-מחזיק-רביעית תמא

(ב) כלים ד, ב	(ה) כלים ג, ד
חבית-שְׁנִיקְבָה ועשאה בזפת-וּנְשִׁבְרָה בחצי-קב-גרוגרות תהורה	חבית-שְׁנִיקְבָה ועשאה בזפת-וּנְשִׁבְרָה אם-יש-במקום-הזפת-מחזיק-רביעית תמא

עינינו הרואות: מבנים שקריאתם זהה פוסקו בדרכים שונות. כאן "חבית שניקבה ועשאה בזפת-ונשברה", וכאן "חבית שניקבה ועשאה בזפת...". בראשון "שניקבה" באה בטעם מחבר, ובשני היא באה בטעם מפסיק. והם הם הדברים בפועל הפותח את המשפט הראשון בדוגמה השנייה (כאן שְׁנִיקְבָה ועשאה בזפת, ובמקף, וכאן שְׁנִיקְבָה ועשאה בזפת; ותן דעתך, שגם בהמשך המשנה הראשונה אנו מוצאים נְשִׁבְרָה בטעם מפסיק – זקף – לפני "ודיבק ממנה-חרסין". עתידים אנו לראות, שדרך פיסוק אחת היא עיקר בכתב-היד, והדרך השנייה היא דרך חורגת. ואפשר שהמפסק לא פוסק כדבעי.²²

פיסוק מדומה

14. כבר אמרנו, שהיחידה האחרונה בכל משנה מתחלקת דרך שיטה לשתיים, כשהראשונה מסומנת בגרש; בדרך כלל החלוקה התחבירית הגיונית וסבירה, והשימוש בגרש כמפסיק מתבקש מאליו; למשל:

"ניטמא-תוכו כולו-תמא:" (כלים כה, ו [ז]);

"מתה-המשתלחת ישפך-הדם:" (נגעים יד, ה [ו]);

"ודבר-שאינו-מקבל-תומאה כשר:" (פרה ו, ד [ה]);

"אלא-משליכין והחיה-גורתן:" (בידה ז, ד [ג]).

21 ראה להלן סע' 71.

22 ראה שם.

על פי הרוב היחידה שבין הגרש לסמ"ש היא יחידה תחבירית קצרה – מלה אחת או שתיים (או שלוש מלים; רק במיעוט המקרים היא ארוכה יותר). כורח זה לחלק את היחידה האחרונה על ידי גרש, והיותה של יחידת המשנה הבאה אחרי הגרש (וחותמת את המשנה) קצרה ביותר, מזמנים פיסוק בתוך יחידה תחבירית אחת שאין ראוי לפסקה. למשל:

"אין-המחשבה פוסלת-בפרה:" (פרה ד, ג);

"שאיין-דוחין-נפש מפני-נפש:" (אהלות ז, ו [ז]);

"אין-זו באה-לבית:" (פרה ב, ג);

"אינו-צריך למרח-מן-האמצע:" (כלים י, ו);

"פרשו-ללכת-בדרכי-ישר' הרי הן כיש' ... עד-שיפרשו-ללכת בדרכי-אבותן:" (גיזה ד,

ב.)

בדוגמה האחרונה רואים בבירור, שבמשפט הראשון – "פרשו-ללכת-בדרכי-ישר" [=ישראל] – ארבע המלים הן יחידה רצופה, ואין הפסק בין "ללכת" ובין "בדרכי ישראל"; ובשני, החותם את המשנה, "עד שיפרשו ללכת בדרכי אבותן", כורח השיטה הביא להצבת גרש במלה "ללכת" לפני "בדרכי אבותן". אף פיסוק מדומה זה, המזדמן פה ופה, יש בו כדי להסביר כמה מן החריגים בתפוצת צורות ההקשר וצורות ההפסק, כפי שנראה להלן.²³

ב. יחסי התפוצה של צורות ההקשר ושל צורות ההפסק

15. נבוא עתה לברר את בדיקת יחסי התפוצה של צה"ק ושל צה"פ במעמדי ההקשר ובמעמדי ההפסק בכתב-יד פארמה ב (פר). בתוך זוגות הצורות של צה"ק וצה"פ יש לנו שתי קבוצות עיקריות המתחלקות כל אחת לקבוצות-משנה. הקבוצה הראשונה – צורת ההקשר יש בה עיצור שוואי (בדרך כלל ע' הפועל בצורות פועליות ופ' השורש בשמות עצם) והיא מוטעמת מלרע, וצורת ההפסק יש בה תנועה כנגד השווא שבצה"ק והטעמתה היא מלעיל, כגון: פָּעְלוּ כנגד פָּעְלוּ. הקבוצה השנייה – צורת ההקשר העיצור הפותח בה את הברת הטעם מנוקד בתנועה (המשקפת תנועה) קצרה היסטורית, וכנגדה באה צורת הפסק בתנועה אחרת, תנועה המכונה "בינונית" בדקדוק הטיברני. בקבוצה זו בדרך כלל אין הבדל בהטעמה בין צה"ק לצה"פ (להוציא מלים בודדות), כגון: טָבַל כנגד טָבַל.

(א) הקבוצה הראשונה – שווא כנגד תנועה

16. בקבוצה הכוללת צה"ק בשווא כנגד צה"פ בתנועה אפשר לנסח כלל יציב למדי: במעמד הקשר שולטות צורות הקשר ובמעמד הפסק שולטות צורות הפסק גם

כשהפסק הוא הפסק משני. אנו מוצאים מספר סטיות מועט, המתבארות בחלקן ביאור מקומי, פרי שינוי מיוחד שחל בהקשר מסוים או סטיות הנוגעות לקטגוריה מסוימת הסוטה בדרך קבע. ויש לעתים רחוקות גם טעויות בהטלת סימני ההטעמה במקומם הנכון. נפרט תחילה את הנתונים לפי קבוצות-משנה.

I. שווא כנגד קמץ

17. נציין כאן שבע או שמונה קטגוריות בולטות: צורות הנסותרת והנסותרים בבנינים קל, ²⁴ נפעל, נתפעל והופעל בעבר, וכן צורות נסותרים בעתיד בבנינים קל (אָפְעַל) ונתפעל, וגם צורת נסותרת עבר של בניין קל בפועל "היה".

1. נסותרת – נסותרים של בניין קל עבר

במעמד הקשר²⁴

18. מצינו 204 צורות פְּעַלָּה-פְּעַלּוּ (צה"ק) כנגד 5 צורות פְּעַלָּה-פְּעַלּוּ. כגון: "בְּטָלָה-הַטְּפֵלָה"²⁵ (כלים יט, ט [י]); "הִרְגָּה-מֵאֲכֹלֶת" (נידה ה, ב); "שִׁנְתָּנָה-מֵעוֹת ... וַיִּרְדֵּה-וַיִּטְבֵּלָה" (מקוואות ח, ה); "שִׁנְשָׂרוּ-שִׁפְתוֹתֶיהֶן" (כלים כ, ב); "פָּסְקוּ-גַשְׁמִים" (מקוואות א, ד); "שָׁרְכָבוּ-עַל-גְּבִי-בַהֲמָה" (זבים ג, א).

ואלה 5 צה"פ שנודמנו בהקשר:

"בְּנִסְתָּה-וּפְסָתָה אוּ-פְסָתָה-וְכִנְסָה" (בגעים ד, ז); "הָאִשָּׁה שִׁמְשָׁה-אֶת-בֵּיתָה-וַיִּרְדֵּה-וַיִּטְבֵּלָה-וְלֹא-כִיבְדָה-אֶת-הַבַּיִת כִּאִילוּ-לֹא-טְבָלָה" (מקוואות ח, ד); "סִפְקוּ-נִפְלוּ-סִפְקוּ-לֹא-נִפְלוּ-וְאִפְלוּ-נִפְלוּ" (מקוואות ב, ג).

במעמד הפסק²⁵

19. מצינו 65 צורות פְּעַלָּה-פְּעַלּוּ כנגד 3 צורות פְּעַלּוּ. כגון: "כֹּל-שִׁבְגָּהָ אֵין-לֵאבִיָּה-בְהִרְשׁוֹת": (נידה ה, ז); "כִּבְר־חֲזָרוּ" (ידיים ד, ד [ב]); "וְשָׂבּוּ כֹל-שִׂשְׁבּוּ בְכִיִּיתָן" (מכשירין ג, א) – בס"ה 45 פעמים בהפסק משני. וכן "ר' יהודה או' בְּטָלוּ"

24 בשל ריבוי היקרויותיה של צורת הנסותרים אָמְרוּ/אָמְרוּ וייהודים מסוימים שיש בה הפרדתי את הדיון בה מכל יתר צורות הנסותרת והנסותרים של בניין קל בפעלים אחרים (פְּעַלָּה/פְּעַלּוּ).

24א יושם נא לב שבתיאור הממצאים כאשר אנו אומרים "במעמד הקשר" "במעמד הפסק", אנו מתכוונים לפיטוק שבכתב-היד עצמו; כלומר צורות שהוטעמו במקף הריהו "במעמד הקשר", ואלה שהוטעמו בטעם מפסיק הריהו "במעמד הפסק" (משני או ראשי בהתאם לטעם שהוטל בהן). אבל יש מקומות שהטעמות כתב-היד אינן תואמות את כללי התחביר (וראה להלן סעיפים 67-73).

25 מכאן ואילך, ציטטות שיובאו מכתב-היד ינוקדו בהן בעיקר הצורות שנוגעות לסעיף הנידון; יתר המלים אפשר שיובאו ללא ניקוד. גם הטעמים (מקף והמפסיקים) בציטטות שנביא מכתב-היד, לא יצויינו אלא אם הם דרושים לעניין הנידון.

25א ראה הערה 24א.

(פרה ט, ה); "הַרְגָה" (נידה ח, ב); "וְטָנְנוּ" (מכשירין ג, ה); "פָּרְשׁוּ" (טהרות א, ח [יב]) – בס"ה 20 פעמים באתנח ובסוף-משנה.
 וכנגד זה מצינו 3 צורות פְּעָלו ואלו הן: שתיים בהפסק משני – "נמנו-וְגַמְרוּ"²⁶
 עמו-ומאב מעשר-עניי-בשביעית" (ידיים ד, ג [ט]); "אמ' לר-נמנו-וְגַמְרוּ"²⁶ עמו-
 ומאב מעשר-עניי-בשביעית" (שם שם, ג [י]). ואחת בהפסק ראשי: "למעלה-מהן
 מית-מציות שלא-פסקו"²⁷ (מקוואות א, ו).

2. צורת אָמְרו/אָמְרו

במעמד הקשר

20. מצינו 29 הופעות של צה"ק אָמְרו כנגד 7 פעמים צה"פ אָמְרו.
 23 הופעות של אָמְרו לפני מלת יחס, מהן 19 פעמים בצירוף "אָמְרו-לו" (כגון כלים
 ח, א; אהלות א, ג [ד]; מכשירין ו, ח [ט] 2x; ידיים ד, ו [יד] ועוד). וכן "אָמְרו-להן"
 (מכשירין א, ד 2x). וכן "אָמְרו-לפני ר' עקי" (כלים כה, ד [ה]); "כלל אָמְרו-בטהרות"
 (טהרות ח, ו [ז]). כמו כן 3 פעמים לפני הנושא: "אָמְרו-בית הלל לבית שמאי"
 (מכשירין א, ד); "אָמְרו-חֲקַמ" (ידיים ג, א [ב]); "שלא-אָמְרו-חֲקַמ" (נידה ח, ג).
 כן מצאנו 3 הופעות של אָמְרו לפני פסוקית תוכן, וזו (אָמְרו) באה במקף (טעם
 מתבר). ואלה הן: "ולמה-אָמְרו-אחת-גדולה-ואחת-קטנה" (כלים יז, ט [י]); "לא-אָמְרו-
 מטילין אלא-מטיל" (מקוואות ג, ג); "לא-אָמְרו-עצמות-כשעורה אלא-עצם-כשעורה"
 (אהלות ב, ו [ז]). יש להעיר שבשני המבנים האחרונים נוהג זה, להשתמש בטעם
 מחבר אחרי אָמְרו, מסתייע גם ממקומות אחרים; גם במשפט השאלה "ולמה
 הוֹזְקְרו-רמוני בדן" (כלים יז, ה) בדומה למשפט הראשון ("ולמה-אָמְרו-אחת-גדולה-
 ואחת-קטנה") בא טעם מחבר אחרי הוֹזְקְרו- (בצורת הופעלו אין צורת הקשר);²⁸
 ובשתי הדוגמות האחרות – "לא-אָמְרו-מטילין", "לא-אָמְרו-עצמות-כשעורה", –
 ה ט ע ס ה מ פ ס י ק בא לפני הפסוקית המצמצמת הפותחת ב"אלא", כפי שאנו מוצאים
 במקומות אחרים.²⁹

21. כנגד זה מצינו 7 הופעות של צה"פ במעמד הקשר בשני מבנים: "ויש שָׁאָמְרו",
 "אף-על-פי שָׁאָמְרו". וזה פירוטן: "ויש שָׁאָמְרו-מדה-דקה מידות הלח והיבש שיעורן

26 גם כ"י ק גורס "וְגַמְרו" 2x (נעיר שבמקום זה החומר של ק הוא מעשה ידיו של המעתיק השני, שהשלים את הדפים החסרים בסוף כתב-היד).

27 ב"ק מנוקד (כנראה) פֶּסְקו; כלומר, הוא קורא צורת הפסק במעמד של הפסק; אבל בכ"י א: פֶּסְקוּ בהטעמת מלרע (ולא ניקוד בסמך); כנראה עדותו וזה לעדות פד: פֶּסְקו (אלא שאצלו יש זקף ולא אתנח).

28 ראה להלן סע' 28.

29 ראה סעף 23 להלן; אבל שם אין כל מלה חוצצת בין "אמרו" בטעם מפסיק ובין "אלא" הפותחת את הפסוקית הבאה.

באיטלקי ... ויש שְׁאֲמְרוּ-הַכֹּל-לְפִי-מַה-שֶׁהוּא-אָדָם ... " (כלים יז, יא); וכן "ויש שְׁאֲמְרוּ-מִדַּה-גִּטָּה מֵאֵל תּוֹרוֹד רֶקֶב ... " (שם שם, יב); "אֶף-עַל-פִּי-שְׁאֲמְרוּ-מִטְמֵא-מַעַת-לַעֲת אִינַה-מוֹנָה" (נידה א, ב); "אֶף-עַל-פִּי-שְׁאֲמְרוּ-דִּיה-שַׁעֲתָה" (שם שם, ז); "אֶף-עַל-פִּי-שְׁאֲמְרוּ-יִודֵעִין-אֲנִי-לִשְׁמִי-נִדְרָנוּ ... אֶף-עַל-פִּי-שְׁאֲמְרוּ-אִין-אֲנִי-יִודֵעִין-לִשְׁמִי-נִדְרָנוּ ... " (שם ה, ו). נֶעִיר כִּבְר בְּשֶׁלֶב זֶה, שֶׁבְּכֹל שֶׁבַע הַדּוֹגְמוֹת מֵעַמֵּד הַהִקְשֵׁר הוּא עַל פִּי פִּיטוּק הַטַּעֲמִים שֶׁל כְּתַב־הַיָּד, אֲבָל בְּכוֹלֵן הַמְּלָה אָמְרוּ בָּאָה לְפָנַי פְּסוּקִית תּוֹכֵן וּרְאָה לְהִלָּן סוּף סַעִיף 71.

במעמד הפסק

22. מצינו 26 צורות אָמְרוּ (צה"פ) ו-4 צורות אָמְרוּ (צה"ק); וזה פירוט הנתונים:
 26 צורות אָמְרוּ: "בוה-אָמְרוּ-הַנִּידָה-וְהַטְהוּרָה-אֹפּוֹת ... " (כלים ה, ח [ט]); "באיזה-בצק-אָמְרוּ בְּבֶצֶק הַבִּינוּגִי" (שם ט, א). וכן בשורת המידות שנוכרה ברצף אחד: "הרימונים-שְׁאֲמְרוּ" (כלים יז, ד); "הרימון-שְׁאֲמְרוּ" (שם שם, ה); "כביצה-שְׁאֲמְרוּ" (שם שם, ו); "כגרוגרת-שְׁאֲמְרוּ" (שם שם, ז); "כזית-שְׁאֲמְרוּ ... כשעורה-שְׁאֲמְרוּ ... כעדשה-שְׁאֲמְרוּ" (שם שם, ח); "האמה-שְׁאֲמְרוּ" (שם יז, ט). וכן "מפני-שְׁאֲמְרוּ שֶׁל־עַל-שֶׁלֶשׁ ... " (כלים כז, ח [יא]); "מפני-שְׁאֲמְרוּ אִם-בְּהַרְת-קִדְמָה-לְשַׁעַר" (נגעים ד, יא [טו]); "מפני-שְׁאֲמְרוּ מִי־חַטָּאת-שַׁעֲשׂוּ-מִצּוֹתַן אִין-מִטְמֵאִין:" (פרה יב, ד [ה]; וראה גם נידה ו, א; זבים ה, ג [ד]; ידיים ב, ד). וכן "באיזה-מקדח-אָמְרוּ בְּקִטְוִן-שֶׁלְרֹפְאִין" (אהלות ב, ג); "לא-כך-ולא-כך-אָמְרוּ" (מקוואות ג, ג); "בו-ביום-אָמְרוּ כֹל-הַזּוֹבְחִין שֶׁנִּזְבְּחוּ" (ידיים ד, ב); "בו-ביום-אָמְרוּ²⁹ עֲמוּן-וּמֵאֲבִי-הֵן-בְּשִׁבְעִית" (שם שם, ג). וראה גם כלים כח, ז; נגעים ה, ה; יב, ו [ז]; מקוואות ב, י; מכשירין ג, ב – בס"ה 25 הופעות בהפסק משני; ועוד הופעה אחת בהפסק ראשי: "ועוד-כלל-אחר-אָמְרוּ כֹל-הַנִּישָׂא-עַל-גְּבִי־הַזָּב טָמֵא" (זבים ה, ב).

23. כנגד זה מצאנו 4 הופעות של צה"ק אָמְרוּ במעמד הפסק, כולן במבנה "לא אָמְרוּ אלא", והמלה "אָמְרוּ" מוטעמת במפסיק משני. ואלו הן: "אָמְרוּ ר' יוסי לא-אָמְרוּ אלא-לידיים-הטהורות-בלבד:" (כלים כה, ז [ח]); "לא-אָמְרוּ אלא-בְּקִפְיָה-מִצְרִית" (שם כו, א); "שלא-אָמְרוּ אלא-שלושת-לוגין-שנפלו:" (מקוואות ו, ד; שם שם, יא).

3. נסתר – נסתר של נפעל עבר

במעמד הקשר

24. מצינו 99 צורות נְפַעְלָה-נְפַעְלוּ (צה"ק) כנגד 7 צורות נְפַעְלָה-נְפַעְלוּ (צה"פ). כגון: נְבַלְעָה-בכסות (אהלות ג, ב [ג]); נְסַדְקָה-סרידה (כלים ט, ז); נִיקְבָה-מלמטן (פרה ה, ז); נְפַרְצִיזָה-לתוך-זה (מקוואות ו, ט); שְׁנַתְרָגוּ-בה (אהלות טז, ה [ו]); שְׁנִיכְנְסוּ-לתוך-הבית (טהרות ז, ו). ועוד 93 הופעות.

29 א תחילה כתב הסופר "אמרו לו", אבל לפני הטלת הניקוד העביר שני קווים (למחיקה) על גבי המלה "לו".

וכנגד זה מצינו 7 צורות הפסק, ואלו הן: "חבית־שניקבה־ועשאה־בזפת־ונשברה" (כלים ג, ג [ד]); "חבית־שניקבה־וסתמוה־שמרים" (כלים י, ו); "ניקבו־לאה־להמת־ניטמאו" (שם ט, ו); "הכדומים־האשקלונין־שנשברו־ואנקליו־שלהן־קיימת־הרי־אילו־טמאין" (שם יג, ז [ח]); "כל־המטמאין־באה־לשֶׁנְחֶלְקוּ־והכניסו־לתוך־הבית־ר' דוסא־בן־הרכינס־מטהר" (אהלות ג, א); "אם־נשאלו־זה־בפני־עצמו־וזה־בפני־עצמו־טהורין־אם־נשאלו־שניהן־כאחת־ר' יוסי־או' בין־כר־ובין־כך־טמאין:" (טהרות ה, ה); "אם־נשאלו־זה־בפני־עצמו־וזה־בפני־עצמו־טהורין־ואם־נשאלו־שניהם־כאחת־טמאין־ר' יוסי־או' בין־כר־ובין־כך־טמאין:" (שם שם, ו). בשני המקומות מצאנו "נשאלו" לפני נושא פרוט ליד "נשאלו" לפני נושא רגיל [מסכם].

במעמד הפסק

25. מצינו 60 צורות נפעלו־נפעלו (צה"פ) כנגד 2 צורות נפעלו־נפעלו (צה"ק). כגון: "הילך־באחד־מהן־ועשה־טהרות־ונאכלו" (טהרות ה, ג); "מי־שהיתה־בר־בהרת־ונקצצה" (נגעים ז, ה); "עריבת־הרגלים ... שנשקקה" (ידיים ד, א); "הכדור־והאימון־והקמיע־והתפלה־שנקרעו" (כלים כג, א); "ועל־מה־נחלקו" (זבים א, א [ב]). כל 60 הדוגמות הן בהפסק משני.

כנגד זה מצינו, כאמור, שתי צורות נפעלו־נפעלו בהפסק (משני): "מקום־עדשה־ארבע־שערוֹת־נמצאו־שלישים־ושש־שערה:" (נגעים ו, א); "אשת־עם־הארץ־שנכנסה־לתוך־ביתו־שלי־חבר־להוציא־בגור־או־בהמתו־הבית־טהור־מפני־שנכנסה־שלא־ברשות:" (טהרות ה, ה [ו]).

4. נסתרת – נסתרים של נתפעל עבר

במעמד הקשר

26. מצינו 31 צורות נתפעלו־נתפעלו (כולל צורות בפועלי ל"א) כנגד 2 צורות נתפעלו.

כגון: "שלא־נתיאשו־הבעלים" (כלים כו, ח [ט]); "נשתברו־חדשות" (שם יט, ו); "שנתערבו־קרבותיהם" (נגעים יד, יג [טו]); "ונתעסקה־בכתמין" (נידה ח, ב); "ניטמאו־שניהם" (פרה ח, א); "נתמעתה־והלכה־לה" (נגעים ו, ה); "וכל־מי־שנטרפה־דעתה" (נידה ב, א).

ואלו שתי צה"פ שבמעמד ההקשר: "חבית־שנתרעה־וטפלה־בגללים" (כלים ג, ד [ה]); "עיסה־שנידמעה־או־שנתחמצה־בסאור־שלתרומה־אינה־מפסלת" [ניפסלת]³⁰ בטבול־יום" (טבול־יום ג, ד).

30 תחילה נכתב מפסלת, אחר כך נמחקה הצורה ותוקן בגיליון ניפסלת וראה: בראשר, הגיליונות וההגהות, סעיף 2.

במעמד הפסק

27. מצינו 26 צורות נתפצלה-נתפעלו, ואף לא צורת הקשר אחת נתפצלה-נתפעלו במעמד הפסק.

כגון: רובע-עצמות-שגידקדקו (אהלות ב, ז [ו]); נתחטמו (כלים כ, ב); נתמטטה (נגעים ו, ב); ונתפורה ... שנתמטטה (שם א, ה); ונתכנסה (שם שם, ו); בס"ה 24 פעמים בהפסק משני; ועוד 3 פעמים בהפסק ראשי: "אחד-כשר-ואחד-פסול שנתערבו" (פרה ה, י [יב]); "ניבסור-לאהל-המת נשמא הסיטן-הזב נשמא" (כלים ט, ו).

5. נסתרת – נסתרים של הופעל עבר

במעמד הקשר

28. מצינו 8 צורות הפסק, הופעלה-הופעלו בלבד, ואלו הן: "הוקלטה-האמצעית" (כלים ו, ג [ד] 2x); "הותזו-ראשיהם" (אהלות א, ו [ז]); "הוזכרו" (כלים יז, ה 2x; כה, ב [ג]; טהרות ו, ו [ו]); "שהכשרה-במשקה" (טבול-יום ג, ד).

במעמד הפסק

29. מצינו 3 צורות הפסק הופעלו בלבד, ואלו הן: אחת בהפסק משני – "לא-הוזכרו אלא-מפני-השב-אבידה": (כלים כז, יב [טו]) – ושתיים בהפסק ראשי: "לכך-ולכך-הוזכרו" (כלים יז, ה); "לא-הוטבלו": (מקוואות ה, ו).

6. צורות עתיד נסתרים של קל (אפעל)

במעמד הקשר

30. מצינו 6 צורות הקשר בלבד, ואלו הן: שלא יאמרו-שחורה שחטו ... שלא-יאמרו-שתים-שחטו" (פרה ג, ז [ח]); "עד-כמה-יך-קו-ויהיו-טהורין" (טהרות י, ב); "שיתפחו-המים" (מקוואות ז, ז [י]); "תאמרו-בחלב-שתחלתו-וסופו-משקה" (מכשירין ו, ח [ט]) "תאמרו-בעבדי-ובאמתי-שיש-בהן-דעת" (ידיים ד, ז [טו]).

במעמד הפסק

31. מצינו צורת הקשר אחת, יפעלו בלבד, וזוהי: "עד-מקום-שיצמחו³⁰ שלושה-כרשנין-זה-בצד-זה" (אהלות יז, א).³¹

6. צורות עתיד נסתרים של נתפעל

במעמד הקשר

32. מצינו שתי צורות יתפעלו בלבד, ואלו הן: "משיתברו-שלושה-זה-לזה" (טהרות ט, א); "ובלבד שלא-יתמטמו-מכשעור": (נגעים ו, ד).

30 בגיליון הוצעה חלופה בבניין פעל שהיא צה"פ (במעמד של הפסק): שיצמחו.
31 במסורת הגיליון מצינו פעם אחת יפעלו במעמד הפסק. בפנים מצינו שימתקו (עוקצין ג, ד); בעל הגיליון הציע חלופה – שימתקו (אבל זו אינה מסורת של פה).

במעמד הפסק

33. מצינו שתי צורות יתפצלו בלבד, ואלו הן: "עד-שיתחפמו" (כלים כ, ב); "משיתלבנו" (נגעים יא, ח [ט]).³²

7. צורת נסתרת של הפועל "היה" בעבר של בניין קל

במעמד הקשר

34. לעולם משמשת רק היתה, מצאנו 106 הופעות. כגון: "היתה-מוטה-על-צידה" (כלים ד, ג); "היתה-טמאיה" (שם יח, ז ax); "היתה-מרובעת" (נגעים א, ה); "היתה-עליה" (שם יג, ג [ד]); "ובמה-היתה-טומאתו" (ידיים ג, א [ב]); "היתה-יתירה על שלמשה ... היתה-יתירה עליה חצי אצבע" (כלים יז, ט); "היתה-כלי וחברה ... שהיתה-בירושלם והיתה-נקובה" (מקוואות ד, ה); "היתה-טלית" (זבים ד, ז [ח]); "אם היתה-כמין כובע" (טבול יום ג, ב).

במעמד הפסק

35. במעמד זה משמשת לעולם צורת היתת בלבד. כולן מזדמנות בהפסק ראשי, ואלו הן: "הרי היא כמות שהיית" (נגעים ד, ז; ה, ב; מקוואות י, ח); "הרי היא כמות שהיית" (ביוד אחת; נגעים ד, ז; ה, ב). וכן "הרי היא כמות שהיית": (נגעים ה, ב); "עד שתחזור בהרתו לכמות שהיית": (שם ה, א). נעיר שגם צורת הנסתרת היחידה של הפועל "חיה", שנזדמנה בסדר כולו – ובהפסק ראשי – זהה בצורתה: "אמר לה שמא מכה היתה ביה אמרה לו הין וחיית" (בידה ח, ג).³³

32 בכ"י פר נטיית בניין נתפעל בעתיד בצורות שאינן מסתיימות בתנועה היא בצירה בעין הפועל, כגון: שתתמקט-בהרתו (נגעים ה, א); שלא-תתמקט (שם ד, ז); עד-שתיגלגל (טבול-יום ד, ז). אבל כאשר מדובר בצורה בעלת תנועה סופית ועין הפועל היא בתנועה (צה"פ), התנועה היא קמץ. מצאנו שתי דוגמות – יתחפמו, יתלבנו שהובאו בפנים – כמו במקרא (נוסח סבריה). השווה למשל: תתימרו; (ישעיה סא, ו); יתחוקו; (יחזקאל ז, יג); יתחבאו (איוב לה, לו). בלשון המשנה אנו מכירים את מסורתו של פא; הנמן (עמ' 221) רשם בפועל השלם צורות בצירה/סגול – כגון יתארו/יתארו, יצטרפו – וצורה אחת בקמץ: יתחלקו. בכתבי-יד אחרים טרם נחקרה התופעה. בבדיקה מקרית בכ"י ק מצאתי כמה צורות בצירה/סגול: משיתלבנו (נגעים יא, ח); יתארו (יבמות ד, י, מקום ראשון במשנה, ונמחקה היוד. נראה לי שהשווא היה קודם סגול; בהיקרות השנייה באותה משנה – יתארו, ונראה שגם כאן היה מנוקד תחילה בסגול; ללמדך, הן הכתיב הן הניקוד הכירו צורת יתפעלו; בדוגמה אחת שמצאתי אגב אורחא בכ"י א הניקוד הוא בקמץ, משיתלבנו (נגעים שם, שם), כמו בכ"י פר. ויש צורך בבדיקה שלמה של שני כתבי-היד הנזכרים – א, ק.

33 לא כאן המקום לפרט את הממצאים באשר לצורת הנסתרת בעבר בגזרת ל"י בבניינים השונים. נסתפק כאן בציון העובדה, שהצורה השלטת (כמעט תמיד) היא פֶּעַת בכל מעמד. כגון: רָאָה משקיין" (טהרות ב, א בהקשר); "פרשה וְרָאָה" (בידה א, ב בהפסק משני); "משעה שְרָאָת": (שם, שם בהפסק ראשי). רק במקום אחד מצאנו פֶּסְתָהּ אַ (פעם אחת בהקשר ופעם אחת בהפסק משני, ראה לעיל סעיף 18). אבל שתי דוגמות אלו של "פֶּסְתָהּ" כל צמיחתן היא כנראה תולדת הקשר

36. נסכם דברינו בטבלה:

מעמד הקשר	מעמד הפסק	צה"ק / צה"פ
5 / 204	65 / 3	פָּעַלוּ (פְּעָלָה) / פָּעְלוּ (פְּעָלָה)
7 / 29	26 / 4	אָמְרוּ / אָמְרוּ
7 / 99	60 / 2	נִפְעְלוּ (נִפְעָלָה) / נִפְעְלוּ (נִפְעָלָה)
2 / 31	26 / -	נִתְפַּעְלוּ (נִתְפַּעָלָה) / נִתְפַּעְלוּ (נִתְפַּעָלָה)
8 / -	3 / -	הוּפְעְלוּ (הוּפְעָלָה) / הוּפְעְלוּ (הוּפְעָלָה)
- / 6	- / 1	יִפְעְלוּ / יִפְעְלוּ
- / 2	2 / -	יִתְפַּעְלוּ / יִתְפַּעְלוּ
- / 106	7 / -	הִיְתָה / הִיְתָה
<hr/> 29 / 477	<hr/> 189 / 10	

II. שווא כנגד צירה

37. נציין כאן ארבע קטגוריות: נסתרת ונסתרים של פֻּעַל עבר, נוכחים ונסתרים בעתיד ובציווי של בניינים קל (אֶפְעַל), נפעל ופֻּעַל. בחלק של הדוגמות, שאנו מוצאים בהן צירה בהברה פתוחה מוטעמת, מצוי כתיב מלא בידוד. במסורתו של פר אין הפרש בין מסורת הכתיב למסורת הגיקוד, מכל מקום אנו מביאים בסוף הפרק פירוט הממצאים גם על פי הכתיב.

1. נסתרת – נסתרים של בניין פֻּעַל בעבר

במעמד הקשר

38. מצינו 16 צורות פֻּעַל-פֻּעַלוּ כנגד צורה אחת פֻּעַלָה.

כגון: "שִׁבְטֵי־לוֹ-אֵת דְּבָרֵי עֶקְבִיָּה" (נגעים ה, ג); "שִׁשְׁיִמְשֶׁה-אֵת בֵּיתָה... וְלֹא כִּיפְדָה-אֵת הַבַּיִת" (מקואות ת, ד); "חִדְשׁוּ-סוּפְרִין (סופרים)" (כלים יג, ז [ח]; טבול-יום ד, ז) ועוד 11 דוגמות.

וכנגד זה צה"פ אחת: "נֶאֱמַנִין עַל הַבְּהֵמָה אִם-בִּיפְדִיָּה-וְאִם-לֹא-בִּיפְדִיָּה" (נידה ז, ה) [ד].

במעמד הפסק

39. מצינו שבע צורות פֻּעַלָה-פֻּעַלוּ (3 מתוכן בכתיב מלא יוד) כנגד שתי צורות פֻּעַלוּ. ואלה הדוגמות: "עַד-שֶׁלֹּא-פִּירִיעָה טָמֵא מִשְׁפָּרִיעָה טְהוֹר" (כלים כא, א);

לצורה פֻּעַלָה בפועל השלם שנודמנה אתן: כְּנָסָה 2x (ראה להלן סעיף 68 והערה 43). פה ושם מצאנו גם צורות בצירה, כגון "וְנִנְעֶשֶׁת" (נגעים א, ה 2א). ואכמ"ל.

"וטבלה לערב ושימשה, ... ושימשה את ביתה ... וטבלה לערב ושימשה ... טבלה-ביום-שלאחריו ושימשה הרי זו תרבות רעה" (גידה י, ח); ביפירה (גידה ז, ה [ד]); גיטפו (מכשירין ה, יא) – 5 דוגמות בהפסק משני ושתיים בהפסק ראשי. וכנגד זה שתי צה"ק, שתיהן בהפסק משני: "כל פריחת ראשי אברין שבפריחתן טיהרו³⁴ טמא ... כל חזירת ראשי אברים שבחזירתן טימאו³⁴ טהור" (נגעים ה, ד).

2. נוכחים ונסתרים בעתיד ובציווי של בניין קל (משקל אפעל)

במעמד הקשר

40. מצינו 12 צורות הקשר, 10 בעתיד ושתיים בציווי, ואלו הן: "עד שיצאו ממנו" (מקואות ג, א); "שיצאו הראשונים" (שם ה, א); "שיצאו מכולו" (מכשירין א, ב, ה); "שיצאו עם-הצואה" (שם ה, ו); "עד שירדו לתתון" (מקואות ו, ח); "עד שירדו גשמים" (שם ז, ג [ה]); "שירדו עליהן גשמים" (מכשירין ד, י [ג] x 2); "אל תתנו מקום למינים לרדות" (פרה ג, ג). וכן "צאו והביאו שלג" (מקואות ז, א); "והתגור לאשתי" (טבול-יום ד, ה).

במעמד הפסק

41. מצינו צורה אחת צה"פ: "הרי-אילו-יכתבו ויתגור" (טבול-יום שם, שם).

3. נסתרים של נפעל בעתיד

במעמד הקשר

42. מצינו שלוש צה"ק יפעלו בלבד: "משצרפו בכבשן" (כלים ד, ד); "ישאלו הבדדים" (טהרות ט, ח); "לא ילקחו בכסף מעשר" (עוקצין ג, ה).

במעמד הפסק

43. מצינו שתי צורות הפסק יפעלו בלבד, ושתיהן בסוף משנה: "הראשונות תלויות והשניות ישרפו" (טהרות ה, ג; ה, ד).

4. נוכחים ונסתרים בעתיד ובציווי של בניין פעל

במעמד הקשר

44. מצינו 8 צה"ק בלבד, ואלו הן: "שיצקבו זה-את-זה" (נגעים י, ט); "ישמשו את הבית השני" (שם יג, ה [ו]); "שינגבו את פיהן ... שילקחו את לשונם" (טהרות ג, ח); "שינגבו את רגליהן" (שם י, ב); "עד שיהלכו רוב אדם" (מקואות א, ד); "יטיהרו העליונים את התחתונים" (שם ג, ב); "בואו ותקבאו את הפקות": (גידה ו, יד [טז]).

34 גם ק קורא כאן: טיהרו, טימאו; א קורא: טיהרו, גיטפו.

במעמד הפסק

45. מצינו שתי צורות הפסק, אחת בהפסק משני ואחת בהפסק ראשי: "ובגדים שהטבילין מכובסין עד שִׁיבְעָצָעוּ הטבילין נגובין עד שִׁיבְעָצָעוּ" (מקוואות י, ד).

למסורת הכתיב

46. כל 39 הצורות שבהקשר כתובות ללא יוד אחרי עין הפועל, כגון: ביטלו, יצאו, יצרפו, ישמשו; גם שתי צה"ק שבהפסק (טיהרו, טימאו) כתובות ללא יוד אחרי עין הפועל. כנגד זה 13 צורות ההפסק, 4 מתוכן כתובות כתיב מלא – ביכירה (2x), פיריעה, פריעה – לעומת 9 צורות בכתיב חסר: שימשה (3x), ניטפו, יתנו, ישרפו (2x) יבעצו (2x). מן הכתיב החסר הסדיר בצורות ההקשר (39x) ניתן ללמוד, שגם במסורות הכתיב לא נהגו צה"פ במעמד הקשר. מן הצורות המשמשות בהפסק, היחס 4 (אחת מתוכן צה"פ במעמד הקשר) בכתיב מלא כנגד 9 בכתיב חסר אין בו לסתור את מסורת הניקוד שמדובר בצורות הפסק, שכן צירה עשוי להיכתב כתיב חסר בהברה פתוחה מוטעמת.

47. נביא טבלה מסכמת:

מעמד הפסק	מעמד הקשר	צה"ק / צה"פ
7 / 2	1 / 16	פָּעְלוּ (פְּעָלָה) / פְּעָלוּ (פְּעָלָה)
1 / -	- / 12	יִפְעְלוּ (יִפְעָלוּ) / יִפְעָלוּ
2 / -	- / 3	יִפְעָלוּ / יִפְעָלוּ
2 / -	- / 8	יִפְעָלוּ / יִפְעָלוּ
<hr/> 12 / 2	<hr/> 1 / 39	

III. שווא כנגד חולם

48. נציין כאן שתי קטגוריות שמצאנו: צורות נוכחים-נסתרים של בניין קל במשקל אָפְעַל ושמות על משקל פְּעִי-פְּעִי. אף כאן נעיר בסוף דברינו על מסורת הכתיב, הגם שאין בכתב-היד דידן סתירות בין המסורת המשתקפת בכתיב לזו המשתקפת בניקוד.

1. נוכחים ונסתרים בציווי ובעתיד של בניין קל (אָפְעַל)

במעמד הקשר

49. מצאנו 6 צורות הקשר, ואלו הן: "וַיִּתְחַזְרוּ-מֵרְאִיָּהּ לְמֵרְאֵה הַמַּיִם ... עַד שֶׁיִּתְחַזְרוּ-מֵרְאִיָּהּ לְמֵרְאֵה הַמַּיִם" (מקוואות ז, ג [ה]); "כְּדִי שֶׁיַּעֲבְרוּ-הַמַּיִם לַחֲבִית" (פּרָה ו, ד [ה]);

"עד שִׁפְרָשׁוּ-לִלְכַת בְּדַרְכֵי אֲבוֹתַי" (גידה ד, ב); "כְּתָבוּ-גַט וַתְּנוּ לְאִשְׁתִּי הֲרֵי אֵילֹוּ
 וְכָתְבוּ-וִיתְנוּ" (טבול-יום ד, ה).

וכן צה"פ אחת: "המניח זתים בכופש שימתונו שיהוא נוחין לכתוש הרי אילו
 מוכשרין שִׁמְתוֹנו³⁵-וְשִׁמְלַחַם בֵּית שְׁמַאי אֹמֵר מֹכְשָׁרִין וּבֵית הַלֵּל אֹמֵר אֵינָן מֹכְשָׁרִין"
 (טהרות ט, ה).

במעמד הפסק

50. מצינו 8 דוגמות של צה"פ, ואלו הן: שתיים בהפסק משני – שִׁמְתוֹנו (טהרות
 שם, שם בהיקרות הראשונה), שִׁמְתוֹנו (מכשירין ו, ב) – ו-6 בהפסק ראשי: עד
 שִׁיטְבֹּלוּ (2x) ... עד שִׁיטְבֹּלוּ: (טהרות י, ג); מְשִׁימְתוֹנו (עוקצין ג, ח); שִׁמְתוֹקוּ³⁶
 (שם ג, ד); וְיִשְׁטַפּוּ (מקוואות א, ה).

בהפסק משני מצאנו שתי צורות הקשר, ואלו הן: "אֶף-עַל-פִּי-שְׁחֹזְרוּ-לֵהִיֹוֹת-
 כְּסֶלַע-וְכֹסְלַע שְׁנֵי-הֵן-טְמֵאִים עַד-שִׁיחְזְרוּ לֵהִיֹוֹת כְּגָרִיס (נגעים ה, ה); "כֹּל-פְּרִיחַת-
 רֵאשֵׁי-אֲבָרִין-שֶׁבְּפְרִיחַתָּן-טִהְרוּ טֵמָא קְשִׁיחְזְרוּ טְמֵאִים" (שם ה, ד). יושם נא לב שבשני
 המקומות באה הצורה "יחזור" בטפחא (ראה להלן סעיף 72).

2. משקל פְּעִי-פְּעִי

51. במשקל זה כל הצורות המשמשות במעמד הקשר ובמעמד הפסק שקולות במשקל
 פְּעִי (וכתובות תמיד באות ואו).

במעמד הקשר

52. מצינו 9 הופעות, כולן פְּעִי: "בְּדָם הַשּׁוֹפֵי-הַקֵּל ... שֶׁהַקֵּל בְּדָם-הַשּׁוֹפֵי-אֵינֹו-דִין
 ...". (גידה ד, ו); וכן צורת הנסמך "עוֹבֵי" (7x): "בְּעוֹבֵי-הַמְרַדְעַ" (כלים יז, ח); אהלות
 טז, א 2x); "עוֹבֵי-הַרְגָלִים וְעוֹבֵי-לֹזְבִיזִין ... שְׁעוֹבֵי-הַרְגָלִים ... וְעוֹבֵי-לֹזְבִיזִין" (כלים
 יח, א).

במעמד הפסק

53. כל 6 הדוגמות הן בהפסק משני. מצינו:

ח ו ל י – וּבְחֹלֵי (זבים ב, ב).

נ ו א י – לְנֹאֵי (כלים יד, ב), לְנֹאֵי (שם שם, ה); לשון נאה, כלומר חלופה של
 נוי.³⁶

35 הקריאה "שימתונו ושימלחם" מצויה גם בכתבי-יד ק, א (ב"א השין פתוחה: שִׁמְתוֹנו); ב-לו
 מופיעה רק ההיקרות הראשונה: "שימתונו" (השנייה חסרה בשל השמטת מספר מליים). כנגד זה
 פא-רפס גורסים פעמיים "שימיתנו".

36 ראה לעיל הערה 31.

36א באמרנו חלופה של נוי לא אמרנו שנוי קדמה לנֹאֵי; ואפשר שנואֵי קדם לנוי, כפי שהיטיב
 להעיר ד"ר מ' מישור.

נ ו א י – הזוב וְהַזֹּאֵי³⁷ (נידה ז, א); ליחת הזב היוצאת על ידי שיעול או ליחת החוטם.

קושי – הַקֹּשִׁי ... הַקֹּשִׁי² (נידה ד, ו).

למסורת הכתיב

54. צורות הפועל הבאות בהקשר כתובות ללא ואו אחרי עין הפועל, בס"ה 6 פעמים ("יחזור" וכו', וכן צורת הציווי "כתבו"). ולפי דעתי, קריאתן היא בשווא גם לפי מסורת הכתיב; שכן לו היה שם חולם הוא היה מצוין בואו. 8 צורות הבאות בהפסק וכן צורה אחת הבאה בהקשר ("שימתונו") כתובות בואו; כנגד זה שתי צורות הבאות בהפסק משני כתובות ללא ואו – "יחזור" (ראה לעיל סעיף 50). כל השמות השקולים במשקל פְּעִי כתובים בואו בכל מעמד (כולל צורות נסמך), בסך הכול 15 פעמים.

55. נביא טבלה מסכמת:

מַעְמַד הַפֶּסֶק	מַעְמַד הַקֶּשֶׁר	צה"ק / צה"פ
8 / 2	1 / 6	יְפַעְלוּ / יִפְעֹלוּ
6 / -	9 / -	פְּעִי / פּוֹעִי
<hr/> 14 / 2	<hr/> 10 / 6	

IV. שווא כנגד סגול

56. יש בידינו קטגוריה אחת: שמות על משקל פְּעִי / פְּעִי; יצוין שהסגול מסומן לעתים לא מעטות על ידי יוד. מיון כלל החומר במשקל זה מגלה שלושה טיפוסים, ואלה הם:

57. טיפוס 1: פְּעִי בכל מעמד: בהקשר, בהפסק משני ובהפסק ראשי.

כך נוהג השם גָּמִי: בהקשר (1x) גָּמִי – "סירגן בְּגָמִי-אוּ-בְמִשִּׁיחָה" (כלים כב, ט [יא]); בהפסק משני (2x) גָּמִי – "שָׁלְגָמִי" (כלים י, ד), שָׁלְגָמִי (טהרות י, ח [ט]); בהפסק ראשי (1x) גָּמִי – "וְשָׁלְגָמִי"³⁷ (כלים ט, ד).

58. טיפוס 2: פְּעִי בהקשר ובהפסק משני, פְּעִי בהפסק ראשי; כך נוטה השם קָלִי. בהקשר (42x) קָלִי – כגון: "שלא בטל-שם-קָלִי-מעליה" (כלים ג, ג [ד]); "קָלִי-בפני-עצמה" (שם יא, ח [ט]); "קָלִי-שהוא-מחזיק ..." (עוקצין ג, יב [יג]); ועוד ועוד. הערה: ואין צריך לומר שכך נוהג הנסמך (יותר מ-25 פעמים), למשל: "קָלִי-קָלִי-עץ" (כלים טז, א), ועוד.

37 בגיליון מוצעת חלופה: "והגועי".

37 בכתב-היד המלה "ושל" באה בסוף שורה, "גמי" פותחת את השורה הבאה אחריה.

בהפסק משני (4x) כְּלִי – "מכלי-לְכָלִי" (טהרות ד, ד; טבול-יום ב, ז [ח]);
 "אחד בְּכָלִי ... זה שקיבל בְּכָלִי ..." (נגעים יד, ח [ט]). אך פעם אחת מצינו "כְּלִי"
 (אהלות ט, יג [טו]) – על יד "כְּלִי"; ראה שני המקומות הראשונים המובאים מיד
 בהמשך דברינו.³³⁷

בהפסק ראשי (8x) כְּלִי – כגון: "בזמן שהיא כְּלִי" (אהלות ט, יב [יג]; יד [טז]);
 "כְּלִי ... כְּלִי" (פרה ה, ז). יושם נא לב, פעם אחת – מתוך השמונה – הכתיב הוא
 מלא.

59. הערות: א. בשני שמות אין הכרע, אם הם שייכים לטיפוס הראשון או לטיפוס
 השני, שכן מצאנו בהם צורות בהקשר ובהפסק משני בלבד, ואלה הם:
 (1) "דלי" בהקשר (4x) – דְּלִי: "דְּלִי-גדול" (כלים יד, ג; מקוואות י, ה); "דְּלִי-
 שהוא-מלא" (שם ו, ב); "הספוג-וְהַדְּלִי-שהיו" (שם שם, ד). בהפסק משני (1x) –
 דְּלִי: "הַדְּלִי כְּדֵי-לְמַלְאוֹת-בּוֹ" (כלים יד, א).
 (2) "טני" בהקשר (3x) – טְנִי: "כסוי-טְנִי-שלמתכת" (כלים יב, ג [ד], ו [ח]; יד, ו).
 בהפסק משני (1x) – טְנִי: "כסוי טְנִי וְהַמְכַבֵּש-שֶׁלְחַרְשׁ" (כלים טז, ז [ח]).
 ב. השם "כרי" מצוי רק בהקשר, וגם לגביו אין ידוע אם שייך הוא לטיפוס הראשון
 או לשני. זו הדוגמה שנמצאה ממנו: "כְּרִי-לתבואה" (אהלות טו, ז). משם זה אין אלא
 דוגמה זו בלבד.

60. טיפוס 3: "פְּעִי" בכל מעמד. מצאנו שמות אלה:
 קְרִי בהקשר (3x) – קְרִי: "הרואה-קְרִי-ביום-השלישי" (זבים א, ב [ג]); "בְּעַל-
 קְרִי-החולה" (מקוואות ג, ד); "בעל-קְרִי-שטבל" (שם ח, ד). בהפסק משני (5x) – קְרִי:
 "הרואה קְרִי ... שראה קְרִי" (זבים ב, ג [ד] ועוד 3 פעמים). בהפסק ראשי (2x) – קְרִי:
 "כרואה קְרִי" (זבים א, ב [ג]); "כבעל-קְרִי" (שם א, א).
 קְרִי בהקשר (1x) – קְרִי: "בית-הַקְרִי-שאינו מקבל משקין" (כלים יז, ב). בהפסק
 משני (2x) – קְרִי: "וְהַקְרִי"³³⁷ (מכשירין ו, ז); "הַקְרִי" (כלים יז, ב). בהפסק ראשי
 – אין עדות.

שְׁתִי (שְׁתִי) בהקשר (9x) – שְׁתִי (שְׁתִי): "הַשְׁתִי-והערב ... שְׁתִי-והערב" (נגעים
 יא, ח [ט]); וראה גם כלים יז, ב; נגעים יא, ט [י] 2x, י [יא] 2x; אהלות יג, ו; כלים כא,
 א. בהפסק משני (3x) – שְׁתִי: "הַשְׁתִי ... כולה שְׁתִי"³⁸ (נגעים יא, ח [ט]); "לְשִׁתִי"
 (מקוואות ו, ט). בהפסק ראשי (1x) – שְׁתִי: "שֶׁלְשִׁתִי" (כלים יז, ב).

³³⁷ כלומר יש כאן גרירה לשני המקומות הסמוכים, שבהם ננקדה התיבה כְּלִי בהפסק ראשי; אבל
 אפשר שגם כאן (אהלות ט, יג [טו]) ראיה הייתה התיבה להיות מוטעמת באתנת. ואכמ"ל.

³³⁸ נראה שהיוד נמחקת בכתב-היד. יצוין שבגיליון הוצעה חלופה: "והנועי" (וראה הערה 37 לעיל).
 38 תחילה הוטעמה כאן המלה במקף, אך הוא בוטל על ידי הטפחה.

3 מתוך 13 ההופעות כתובות כתיב חסר (כלים יז, ב x2; אהלות יג, ו; שתיים מהן בהקשר ואחת בהפסק ראשי, 10 כתובות כתיב מלא.
 כן נוהגים לפי טיפוס זה, כנראה גם שלושה שמות שלא מצאנו מהם אלא הופעות בהפסק משני: גבי – "לתוך הַגְּבִי"³⁹ (פרה ו, ה [ו]); לחי – "מן הפרק שֶׁל־^{39א} לְחִי" (נגעים י, ט) שְׁחִי – "לְשִׁחִי" (שם ב, ד); "ובית-הַשְּׁחִי" (שם ו, ח; מקוואות ט, ג [ד]). גם כאן יש לנו בשתי פעמים מתוך החמש כתיב מלא יוד.

61. הערות:

- א. אפשר להניח, שאם הצורה היא פְּעִי בהפסק משני, דין שלושת השמות "גבי", "לחי", "שחי" כדיון קרי, רְאִי וְשָׁחִי.
 ב. השם "חצי" אינו מופיע אלא בנסמך – עשרות פעמים – וניקודו לעולם חֲצִי, כגון: "חֲצִי-טפח מיכן" (אהלות ה, ו); "בְּחֲצִי-לוג ... בְּחֲצִי-לוגין" (כלים ב, ב); "מְחֲצִי-לוג" (ידיים א, א).
 ג. השם "טפי" שקול במסורת פו במשקל פְּעִי: "וְטָפִי שהתקינו לעבנים" (כלים ב, ג); "הַפֶּה וְהַטָּפִי שיעורן בשמן" (שם ג, ב).⁴⁰ אבל הצורה בכינוי טפִי⁴¹ (נגעים יב, ה [ו]) מעידה על קיומה של צורה סגולית נוספת: טְפִי/טָפִי.⁴²

62. נסכם בטבלה:

הפסק ראשי	הפסק משני	הקשר		
גְּמִי	גְּמִי	גְּמִי	גמי	טיפוס 1
כְּלִי	כְּלִי	כְּלִי	כלי	טיפוס 2
?	דְּלִי	דְּלִי	דלי	טיפוס 1 או 2
?	טְנִי	טְנִי	טני	
?	?	כְּרִי	כרי	
קְרִי	קְרִי	קְרִי	קרי	טיפוס 3
–	רְאִי	רְאִי	ראי	
שְׁתִי	שְׁתִי	שְׁתִי	שתי	
–	גְּבִי	–	גבי	
–	לְחִי	–	לחי	
–	שְׁחִי	–	שחי	

39 בדפוסים מצינו "הגבים", אבל ק "הגְּבִי", א "הגְּבִי", טא, לו "הגבי" (ללא ניקוד); פס "הגְּבִיא" 39א
 "של" באה בסוף שורה, "לחי" פותחת את השורה הבאה אחריה.
 40 ק גורס בשני המקומות שבמסכת כלים "טָפִי".
 41 וכן מעידה צורת הכתיב בכתב-יד: "תיפיו" (בתיז), ותוקנה ל"תְּפִי" (היוד נמחקה). גם א קורא כגרסת היד הראשונה של ק: "תְּפִי" (בתיז).
 42 בפרה ו, ג – "המקדש בשוקת והטפי בתוכה" (גרסת הדפוסים) – גרסות כתב-היד הן: פו וְהַטָּפִי, ק וְהִטְפִי (והועבר קו על גבי היוד למחיקה), א וְהַטְּפִי, וכן לו (ללא ניקוד), טא והטפיה, וכן פס וְהַטְּפִיחַ.

סיכומים לקבוצה הראשונה

63. בארבע קבוצות-המשנה שולט באופן ברור הכלל שהכללנו - צה"ק נוהגת במעמד הקשר וצה"פ נוהגת במעמד הפסק, הן הפסק משני והן הפסק ראשי. חורגות מן הכלל הוזה באופן ברור שלוש תבניות: צורות הופעל ושמות ממשקל פְּעִי-פְּעִי - באלה לעולם צה"פ, בכל מעמד תחבירי; וחלק ממשקל פְּעִי-פְּעִי (יש מהם שמות שצורת פְּעִי נוהגת בכל מעמד ויש מהם שצורת פְּעִי נוהגת בכל מעמד, אבל יש מהם צורות שפְּעִי נוהגת בהקשר ובהפסק משני ופְּעִי בהפסק ראשי). בכמה מן התבניות האחרות מתגלות סטיות מעטות: נדון בהן להלן לאחר טבלות הסיכום.

שווא כנגד תנועה

[א] 64.

מעמד הפסק צה"ק / צה"פ	מעמד הקשר צה"ק / צה"פ				
65 / 3 פְּעִלו/ *פְּעִלו	5 / 204 פְּעִלו/ (פְּעִלו)	קל-אָפְּעַל	1. קמץ		
26 / 4 אָמְרו/ *אָמְרו	7 / 29 אָמְרו/ (אָמְרו)				
60 / 2 נִפְעִלו/ *נִפְעִלו	7 / 99 נִפְעִלו/ (נִפְעִלו)				
26 / - נִתְפְּעִלו / -	2 / 31 נִתְפְּעִלו/ (נִתְפְּעִלו)				
- / 1 יְפְּעִלו/ *	- / 6 יְפְּעִלו/				
2 / - יְתְּפְּעִלו/ **	- / 2 יְתְּפְּעִלו/				
7 / - הִיִּית - **	- / 106 הִיִּית/				
7 / 2 פְּעִלו/ *פְּעִלו	1 / 16 פְּעִלו/ (פְּעִלו)			קל אָפְּעַל	2. צירה
1 / - יְפְּעִלו/ **	- / 12 יְפְּעִלו/				
2 / - יְפְּעִלו/ **	- / 3 יְפְּעִלו/				
2 / - יְפְּעִלו / -	- / 8 יְפְּעִלו/				
8 / 2 יְפְּעִלו/ ** / יְפְּעִלו	1 / 6 יְפְּעִלו/ (יְפְּעִלו)	קל אָפְּעַל	3. חולם 4. סגול		
- / - קְלִי/ **	/ / קְלִי/				
206 / 14 93%:7%	23 / 522 4.5%:95.5%	סיכום ההופעות: באחוזים:			

הערות לטבלה

1. המובא בסוגריים מזדמן לעתים רחוקות.
2. מה שסומן בכוכבית אחת * נמצא בעיקר במעמד של הפסק משני (וולתי דוגמה אחת: "פְּסְקו").
3. המסומן בשתי כוכביות ** מתועד בעיקר בהפסק ראשי (וולתי דוגמה אחת: "קְלִי").

4. הסיכום במספרים כולל רק את צורות הפועל: השמות קלי/קלי וכיו"ב לא נכללו בו.

65. [ב]

מעמד הפסק	מעמד הקשר	
צה"ק / צה"פ	צה"ק / צה"פ	
— / הופעלו	— / הופעלו	1. קמץ
— / פעי	— / פעי	2. חולם
— / שתי וכיו"ב	— / שתי וכיו"ב	3. סגול

בתבניות אלו מצינו צורות הפסק בלבד בכל מעמד תחבירי.

66. [ג]

מעמד הפסק	מעמד הקשר
גמי וכיו"ב / —	גמי וכיו"ב / —

בתבנית זו מצינו צורות הקשר בלבד בכל מעמד תחבירי (כולל הפסק ראשי).

על הסטיות והחריגות מן הכלל

67. בחטיבה [א] לעיל (הטבלה בסעיף 64) מצאנו, שבמעמד הקשר משמשות 95.5% צה"ק ורק 4.5% צה"פ, ובמעמד הפסק משמשות 93% צה"פ ורק 7% צה"ק. ממצאים אלה דקים להציב כלל איתן כפי שניסחנו. ואם נתבונן היטב בצורות הסוטות, נראה שחריגותן מוסברת ברוב ההיקריות ומצמצמת עוד יותר את אחוז הסטיות. ניתן להסביר חלק מן הסטיות באחת משתי דרכים:

א. הסבר מקומי. כלומר, הדבר כרוך בהקשר שבו מזומנת הצורה, אם כתולדת היקש וגרירה שבחלקם נובעים משיקולי מקצב וחריזה פנימית, אם כתוצאה מתהליך סגנוני אחר.

ב. סתירה בין פיסוק קדמון המשתקף בקריאה הנתונה בכתב היד ובין כללי הפיסוק של המפסק שיש בהם לעתים רחוקות צד משובש או מוקשה. נפרט דברינו ונדגים אותם:

גרירות והיקשים

68. מי שיתבונן בארבע מחמש הדוגמות הסוטות בעבר של בניין קל (נסתרת ונסתרים), שצה"פ משמשות במעמד הקשר, וכן בצורה הבודדת בִּיפְיָה והצורה הבודדת יִמְתֹנֶה, המשמשות במעמד הקשר, יגלה שיש להן הסבר מקומי. למשל: "פְּנִסָּה וּפְסָתָה אוֹ-פְסָתָה-וְכַנְסָה" (נגעים ד, ז); "ספּק נְפְלוּ-ספּק-לא-נְפְלוּ-ואפילו נְפְלוּ" (מקוואות ב, ג); "אם-בִּיפְיָה-ואם-לא-בִּיפְיָה" (נידה ז, ה [ד]); "המניח זתים

בכופש שִׁמְתוֹנוּ ... שִׁמְתוֹנוּ וְשִׁמְלַחַם ... (טהרות ט, ה; עיין לעיל סעיף 50). ניתן לראות בבירור, שבשלוש המשניות הראשונות יש לנו תבניות מקבילות ושזות-מעמד:

כְּנֶסֶה וּפְשְׁתָּהּ // או פְּשְׁתָּהּ וְכְנֶסָה⁴³
 סִפְקָא נְפִלוּ // סִפְקָא לֹא נְפִלוּ // ואפילו נְפִלוּ⁴⁴
 אִם בִּיבְרָה // ואם לֹא בִיבְרָה⁴⁵

המקצב הפנימי זימן חריזה פנימית, והוא שגרר, לדעתי, את זיהוין המוחלט של הצורות שבהקשר לאחיותיהן שבהפסק; ומסתבר שהתהליך הזה לא קרה במסורתו של פר בלבד, אלא משותף הוא לכתבי-יד שונים של המשנה, עדות למסורת קדמונית משותפת.⁴⁶

69. גם הדוגמה של צורת "יפעולו" בהקשר יש לה הסבר מקומי. כוונתי למשנת טהרות (ט, ה): "המניח זתים בכופש שִׁמְתוֹנוּ שיהוא נוחין לכתוש הרי אילו מוכשרין שִׁמְתוֹנוּ וְשִׁמְלַחַם בית שמאי אומ' מוכשרין ובית הלל אומ' אינן מוכשרין". בהיקרות הראשונה "שימתנו" היא צורת הפסק במעמד הפסק כדיון, בהיקרות השנייה הצורה באה בהקשר ודיון היה שתהא "שִׁמְתוֹנוּ"; אבל נראה כאילו המשנה ציטטה את ההיקרות הראשונה "שימתנו" והוסיפה עליה תנאי נוסף "ושִׁמְלַחַם"; מאחר שמדובר

43 קריאתו של פר מתאשרת גם מקריאתם של כתבי-יד אחרים: פא "כנסה ופְּשְׁתָּהּ או פשתה וכנסה"; א "כְּנֶסֶה וּפְשְׁתָּהּ או פְּשְׁתָּהּ וְכְנֶסָה"; וכן גורס לו (ללא ניקוד): "כנסה ופשטה או פשטה וכנסה" (כלום מעיד השינוי תיו < סית, שהמעתיק לא הבין את הצורה "פשטה"?) ומעין זה באשר לטקסט העיצורי בכ"י סס: "כְּנֶסֶה וּפְשְׁתָּהּ או פְּשְׁתָּהּ וְכְנֶסָה" (הניקוד מעיד שהמנקד לא עמד על הגרסה לדיוקה). ולמעשה כך מצינו בדפוסים, החל מד"ר ועד לדפוס ימינו: "כנסה ופשטה או פשתה וכנסה"; בכ"י ק נשמטה מלה (גם לאחר התיקון): "כנסה ופשטה וכנסה" – ותוקן: "כְּנֶסֶה [אן] פשתה וְכְנֶסָה". אף שיש הבדלים בניקוד, הטקסט העיצורי זהה (או כמעט זהה) ברוב העדים החשובים. ומסתבר שכל שימושה של הצורה "פְּשְׁתָּהּ" ולא "פְּשְׁתָּהּ" הרגילה (ראה לעיל הערה 33) הוא תולדת היקש ל"כְּנֶסָה", ושתי הצורות שבהקשר הוקשו אף הן לצורות ההפסק, בגלל מבנה הצלעות הוזה.

44 גם כ"י א קורא: "סִפְקָא נְפִלוּ סִפְקָא לֹא נְפִלוּ ואפילו נְפִלוּ". יושם נא לב, שהוא הטיל טעם מפסיק גם בשתי ההופעות הראשונות של "נפלו". לפי מסורתו יש כאן 3 צה"פ במעמד של הפסק, כלומר הצלעות המקבילות נקראות זו כנגד זו, ואחרי כל אחת מהן יש הפסק; אבל ק קורא 3 פעמים "נְפִלוּ".

45 ק קורא: "אם בִּיבְרָה אם לא בִּיבְרָה"; העדות לצה"פ עולה באופן חד משמעי רק מן הניקוד. א "אם בִּיבְרָה ואם לא בִּיבְרָה" (במקום הראשון לא דייק במקום הטעם, משהטיל את הזקף על הריש). גם כ"י סס: "בִּיבְרָה" (2א). העדות היא חד-משמעית ממסורת הכתיב בשני כתבי-היד הללו. בכתבי-היד פא, לו "ביכרה" 2א; אין ניקוד, והכתיב אינו מביע בהכרח צורת הפסק.

46 בהרהור שני נראה לי שיותר מכוון לומר, ששתי הדוגמות האחרונות (ממקואות ב, ג; סִפְקָא נְפִלוּ וכו'), ומנידה ז, ה: "אם-בִּיבְרָה" הן בעצם צורות הפסק במעמד של הפסק, אלא שִׁמְלַחַם בכ"י פר טעה וסימנם בטעם מחבר (והשווה הערות 44–45).

(כאילו) ב צ י ט ט ה , באה התיבה כצורתה "במקור" (היינו, כצורתה בהיקרות הראשונה במשפט שברישא⁴⁶).

70. אבל בדרך כלל כשאין מתקיימים התנאים הנזכרים – מקצב וחריוז פנימית בצלעות מקבילות או "צורות מצוטטות" – אין סיבה להיקשים שיפגעו בכללי הדקדוק; די להזכיר כמה דוגמות מני רבות המראות שהסדירות הדקדוקית אינה פרוצה להיקשים. למשל: "מאמתי היא טהרתן בית שמאי אומ' משירבו וְיִשְׁטַפּוּ בית הלל אומ' רבו אף על פי שלא שְׁטַפּוּ ר' שמע' או' שְׁטַפּוּ אף-על-פי-שלא רבו כשרין לחלה" (מקוואות א, ה); בהפסק שְׁטַפּוּ, בהקשר שְׁטַפּוּ. וכן: "וטבלה לערב וְשִׁימְשָׁה ... וְשִׁימְשָׁה את ביתה ... וטבלה לערב וְשִׁימְשָׁה ... טבלה ביום שלאחריו וְשִׁימְשָׁה" (נידה י, ח); "וְשִׁימְשָׁה" 3 פעמים בהפסק, אבל "וְשִׁימְשָׁה-את-ביתה" בהקשר. והוא הדיון "בְּלֻעוֹ-משקין טמאין ... על המשקין שְׁבֻלְעוֹ" (מכשירין ד, י [יג]); בְּלֻעוֹ בהקשר, בְּלֻעוֹ בהפסק. וכן "ר' יהודה או' בְּטֻלוֹ ... ר' יהודה אומ' בְּטֻלוֹ-במעיה" (פּרה ט, ה); הדוגמה מפורשת ד"ה.

חריגות פיסוק בכ"י פ ר

71. אמת, כללי הפיסוק בכ"י פ ר הם סדירים ויציבים, אבל פה ופה אנו מוצאים מקומות שבהם נודמנו סימני פיסוק הנראים נוגדים את מסורת הקריאה שקיבל (הסופר) הנקדן של כתב-היד. אפשר בהחלט, שכמה מצה"פ שבאו בטעם מחבר ראוי היה להן לבוא בטעם מפסיק. נדגים דברינו בשלוש דוגמות שכבר הבאנו לעיל (בסעיפים 12–13). "הכדומים האשקלונין שְׁנִשְׁבְּרוּ" (כלים יג, ז); זו באה כאן בטעם מחבר בכ"י פ ר, ונראה לי שנשתבש בהטעימו את המלה במקף, בניגוד לפיסוק המשמש באותה משנה בהיקרותה השנייה, "הכדומין האשקלונין שְׁנִשְׁבְּרוּ" (טבול-יום ד, ז), בזקף. גם הפיסוק במשניות אלו – "חבית שְׁנִיקְבָה-ועשאה-בזפת" (כלים ג, ג); "חבית שְׁנִתְרַעְעָה-וטפלה בגללים" (שם שם, ד [ה]) – שבהן באה צה"פ במעמד הקשר, עומד בסתירה למקבילות אחרות: "חבית שְׁנִיקְבָה ועשאה בזפת ..." (שם ג, ח [ט]); "חבית שְׁנִתְרַעְעָה ואינה יכולה להטלטל ..." (שם ד, ב). נראה שהמקומות שבהם נוהג טעם מפסיק הם עיקר; והמקומות שבהם הוטעמו המלים במקף הם נגד מסורת הקריאה (אפשר שמסורת הקריאה הקדומה, שקיבל המפסק מרבותיו, נהגה בצורות אלו בהטעמת הפסק). ויצוין שבכל המקומות הללו משמשות גם בכ"י ק צורות הפסק: נְשָׁבְרוּ (גם בכלים יג, ז וגם בטבול-יום ד, ו), נִיקְבָה (כלים ג, ג [ד]; ח [ט]), וכן נְתַרְעַעָה (כלים ג, ד [ה]; יד, ב).

46 איתכן גם פתרון אחר, שהצורה היא צה"פ במעמד הפסק, ובעל-הטעמים בפר טעה בהטעימו אותה במקף.

גם שבע הדוגמות של אָמְרוּ (שְׁאָמְרוּ) שהוטעמו במקף (טעם מחבר) נראות לי משוגת פיסוק של פור. במבנים דומים, כגון "הרימוּן שְׁאָמְרוּ" (כלים יז, ד) ועוד הרבה דוגמות כאלה (ראה לעיל סעיף 22, פירוט הנתונים), נוהג כ"י פור (בצדק) להטעים בטעם מפסיק. ולפיכך אפשר לטעון שצורות הפסק אלו, שהוטעמו בטעם מחבר, שלא כדין הוטעמו (ראה פירוט הדברים לעיל, סעיף 21).

ועוד הערה: צה"פ אלו כולן לעולם אינן באות במעמד הקשר מובהק. למשל, הן אינן באות לפני מלת יחס: שם תמצא תמיד רק צה"ק, כגון "אָמְרוּ-לו" (כלים ה, א); "גְּבַלְעָה-בכסות" (אהלות ג, ב [ג]), ועוד. גם בזה יש כדי לחזק את ראייתן (של הצורות "שנשָׁבְרוּ", "שניקְבָה", "שאמְרוּ" ואחיותיהן, שהוטעמו במקף) כצורות הפסק במעמד של הפסק, אלא שהמפסק הטיל בהן מקף.

72. גם כמה מצורות ההקשר בהפסק – כולן לבד מאחת ("פָּסְקוּ", מקוואות א, ו) נודמנו בהפסק משני – חריגותן ניתנת להסבר. הן מוטעמות בטעם מפסיק מכורח השיטה, ולא דווקא בשל דרישת הלשון (התחביר) שתהא שם צורת הפסק. כך למשל יש להסביר דוגמות אלו: "מפני-שְׁנִכְנְסָה שלא ברשות:" (טהרות ה, ה [ו]); "נִמְצְאוּ שלשים ושש שערה:" (נגעים ו, א). אפשר שהצורך להטיל גרש כטעם מפסיק אחרון לפני סמ"ש הוא שגרם לצורות אלו להימצא בהפסק, ולמעשה לפנינו הפסק מדומה. וכן נראה לי לבאר גם דוגמה זו: "אף-על-פי-שְׁחִזְרוּ-להיות-כסלע-וכסלע שניהן-טמאים עד-שְׁחִזְרוּ להיות-כגריס" (נגעים ה, ה); לפנינו משפט אחד ששני חלקיו מפוסקים באתנה. בחלק הראשון אין חציצה (טעם מפסיק) בין "שחזרו" לבין "להיות" והטעם המפסיק המשני של האתנה (שבמלה טמאים), כלומר הטפחא בא במלה "וכסלע". בחלק השני, שסומן כאמור אף הוא בסופו באתנה ("כגריס"), הצורך בהטלת מפסיק משני (הטפחא) בתוך הפסוקית כולה, "עד שיחזרו להיות כגריס", גרם לחלוקה מלאכותית של הנשוא, "שיחזרו להיות". "שיחזרו" הופרד מן "להיות". ולמעשה, שְׁחִזְרוּ הרי צורת הקשר במעמד-הפסק ורק הפיסוק מטעה. בדרך זו נראה לי לפרש גם את הצורה "יִצְמְחוּ": "עד מקום שְׁיִצְמְחוּ שלשה כרשנין זה בצד זה" (אהלות יז, א – ראה לעיל סעיף 30). הכורח להטיל טפחא לפני האתנה גרם את ההפרדה בין הנשוא "שיצמחו" לבין הנשוא "שלשה כרשנין".⁴⁶ ואולם אין כאן הפסק אמיתי (ותיתן הדעת לעובדה שגם בכ"י ק מנוקדת צורת הקשר "שיצמחו" בְּפִעֵל).⁴⁷

73. אבל דבר ברור הוא, שאין אנו יכולים ליישב את כל הסטיות, ואין להשתמש לשם כך בפירושים מאולצים כדי לבטל את כל החריגים. למשל, השימוש בצורה

346 והזכירני פרופ' י' ייבין שתופעה דומה של פיסוק מדומה מצויה גם במקרא הסברני. כורח השיטה להטיל טפחא לפני סילוק לפני אתנה מביא לפיסוק שאינו במקומו; השווה: "לילי הענק" (במדבר יג, כב).

47 ראה הערה 30 לעיל.

"נִיבְּנָסוּ⁴⁸ לאהל המת" (כלים ט, ו) הוא שימוש של צה"פ במעמד של הקשר ברור; ואין לטעון שלפנינו צה"פ בהפסק, שהמפסק בכתב-היד טעה וציינו בטעם מחבר. על כורחנו נמצאנו מודים, שחלק מן הסטיות בעינינו עומדות. מכל מקום, חלק גדול שלהן מתבארות ביאור זה או זה: תולדות היקש וגרירה פרי מקצב פנימי, או סטייה כלשהי מכללי הפיסוק הקבועים, פרי טעות או מכורח השיטה. ובוזה יש כדי להראות, שהחריגים מן הכללים שהצבנו הם מצומצמים עוד יותר ממה שהעלינו בביורינו לעיל וממה שמשתקף בטבלאות המסכמות שהבאנו.

(ב) הקבוצה השנייה – תנועה כנגד תנועה

74. הקבוצה השנייה כוללת זוגות מלים שיש בהן צה"ק בתנועה קצרה בהברת הטעם, וכנגדה בצה"פ יש תנועה "בינונית" בהברת הטעם ללא שינוי בהטעמה (להוציא מלים אחדות שיש בהן שינוי בטעם). בקבוצה זו יש שלוש קבוצות משנה ולכל אחת כללי תפוצה משלה, הן באות להלן כל אחת במקומה.

I. פתח כנגד קמץ

75. בקטגוריות רבות ובמספר מלים בודדות שצה"ק שלהן יש בה פתח (על פי הרוב בהברת הטעם)⁴⁹, צה"פ שלהן יש בה קמץ. כאן יש להדגיש שצה"ק באה במעמד של הקשר או במעמד של הפסק משני, וצה"פ באה במעמד של הפסק ראשי (אבל יש הבדל בין אתנח לסמ"ש). דבר זה סותר את מה שנאמר בעניין זה במחקר שנתפרסם לאחרונה.⁵⁰

76. נקדים ונציין, שבמסורת פתח וקמץ הן שתי תנועות מובדלות כמהויות פונטיות ופונולוגיות שונות.⁵¹ הדבר מתחייב משורה של נתונים:

א. סדירות הופעתן של התנועות במבנים קבועים התואמים בדרך כלל את הממצאים במקרא הטברני, ואין למעשה עירובים וחילופים ביניהן. כגון: צורות פְּעֻלָּתִי, אָפְעַל:

48 אבל כ"י קרא "נִיבְּנָסוּ לְאֹהֶל הַמֵּת" – צה"ק במעמד של הקשר.

49 יוצאות מכלל זה המליות "אתה", "מעתה" (ראה להלן סעיף 99).

50 ראה: בן-דוד, במיוחד בעמ' 322: "שתי מידות בהלכות הפסק. אחת, תנועות מלאות ומוטעמות (מלעיל) בהפסק, כנגד חצאי תנועות (שוואים ותנועות חטופות) שאינם מוטעמים בהקשר. ואחת, תנועות בינוניות (קמץ וצירה) בהפסק, כנגד קטנות (סגול ופתח) בהקשר. לא נטלה לשון חכמים אלא מידה הראשונה ... ולא נזקקה למידה השנייה". (וכבר הקדים "בן-דוד וכתב את הדברים בטקסטוס כך-יא, ירושלים תשמ"ד, ראשית עמ' סא.) הממצאים של פתח בסוגיית פתח/קמץ וגם בסוגיות פתח/צירה (כגון שֶׁלַח/שֶׁלַח, ראה להלן סעיפים 102-105) אינם מאשרים קביעה זו.

51 סוגיה זו אין לחפש לה מקבילות בכתבי-יד שניקודם הוא א"י-טברני (המשקפים הגייה הידועה כספרדית), שכן אלה אינם מבחינים, כידוע, בין פתח לקמץ.

המשקלים פָּעַל, פָּעַל, פָּעַל; צורות נקבה בקמץ – טוּמְאָה, רְאוּשָׁה וכיוצא בהן; והנסמך בנקבה בפתח – פִּירַת, טוּמְאָת, ועוד ועוד.

רק לעתים רחוקות יש שיבושים הבטלים בששים ובמאה וששים הפוגעים בסדירות, כגון: "היה מוּטֵל" (אהלות יא, ה); "ומוֹתֵר בחולין" (פרה יא, ה); "זִיעַת כל הבית" (מכשירין ב, ב); "תְּחַלֵּת-גְּדָה" (נידה ו, יד [טו]); "לְפָסַח" (שם י, ו [ז]).⁵²

יש לציין שיש בידינו חילופים אחרים בין פתח לקמץ העשויים לכאורה להעיד על חוסר אבחנה בין שתי התנועות. ולא היא; בחלקם ניכרת קביעות בחילוף, המעידה על מסורת לשון אחרת המשתקפת בכ"י פר. למשל, השם "מיחס" מנוקד בכל מקום בקמץ: "מִיחֶס-שִׁטְפוֹלוֹ" (כלים ג, ז [ח]); "הַמִּיחֶס" (שם יד, א); "הַמִּיחֶס" (שם כח, יז); "הַמִּיחֶס ... הַמִּיחֶס" (פרה יב, י [יב]); "כִּסּוּי הַמִּיחֶס" (שם שם, יא [יד]); "מִשְׁלַמִּיחֶס" (כלים יד, ג). כתב-היד נוהג בשם זה כפי שהוא נוהג בשמות אחרים שעיצורם האחרון מוכפל בנטייה, צורת הנפרד שלהם נקודה בקמץ בהברה האחרונה, השווה למשל ניקודו של השם "גלגל" בשני המקומות שנודמנו בסדר טהרות: שְׁלַגְלָגְל (כלים יא, ג; יד, ה).⁵³

ב. יש בידינו עדות חד-משמעית שבכ"י פר נהגה הגייה אחורית של הקמץ, כנראה & בשונה מן הפתח, שנהגה כנראה a. דבר זה משתמע בבירור מן הניקוד אֶפִּילוֹ⁵⁴ (למשל כלים ת, ז; פרה ב, ה 3x ליד אֶפִּילוֹ⁵⁴ 2x; וְאֶפִּילוֹ⁵⁵ (למשל טהרות ו, ד 4x). העיצור השפתי פא הוא שדימה אליו את התנועה ליהגות תנועה מעוגלת אחורית & (אָפִּילוֹ < אֶפִּילוֹ).⁵⁶

ג. גם ניקודן והטעמתן מלרע של המליות לְמַעַלְוֹ, לְמַטְוֹ,⁵⁷ עדות יש בהם שהקמץ היא תנועה מובדלת מן הפתח. שכן כך ניתן להסביר את הטעמת המלרע בהברה סגורה, הברה סגורה סופית שתנועתה בינונית דורשת הטעמת מלרע.⁵⁸

52 גם התנועות סגול וצירה מובחנות היטב זו מזו בכתב-יד פר; רק לעתים רחוקות אתה מוצא סטיות מן האבחנה. כגון: תַּעֲלָה (אהלות י, ו); מְרוּבָה (נידה ט, יא); לכאורה, מדובר בסגול שנשכחה הנקודה התחתית שלו. אבל יש לזכור שגם במקרא הטברני נודמנו דוגמות של צירה במקום סגול, כגון: תַּעֲשֶׂה (בראשית כו, כט; יהושע ז, ט). וראה מה שכתב מ' מישור בחיבורו "מערכת התנאים בלשון התנאים" (עבודת דוקטור), ירושלים תשמ"ג, עמ' 94.

53 נטייתו של פר לנקד משקלים מסויימים בקמץ כנגד הניקוד בפתח שיש במסורת הטברנית של המקרא כבר נידונה במאמרי מבוא פר, עמ' 181–182 (ראה שם מה שנכתב על משקל קָל > [qall] ושמות המסתיימים בעין, כגון אֶבְעַע). השאלה עתידה להידון בעזרה במסגרת התיאור המלא של דקדוק כתב-היד.

54 כתב-היד מכיר גם צורה שנייה כאלף חטופה: אֶפִּילוֹ (כלים ט, ה; ט, ח [יא] 2x; נגעים ח, ד ועוד). זו אינה התיבה היחידה שמסורת פר מקיימת בה שתי דרכי קריאה שונות (השווה מה שנכתב על צורותיהם של השמות "קרדום" ו"חרוד", במבוא פר, עמ' 171).

55 הניקוד של ו' החיבור בשווא לפני קמץ – וְאֶפִּילוֹ – עדות חותכת יש בו, שאין הקמץ חלופה חופשית של חטף-פתח (או פתח), שאם לא כן, הייתה הואו נקודה בפתח: וְאֶפִּילוֹ (= וְאֶפִּילוֹ).

56 השפעת העיצור השפתי ידועה גם בארמית של א"י: המלית "אָף" הפכה "אוּף" (בתנועה o/u).

57 ראה לעיל סעי' 7. 58 ראה שם.

נפרט עתה דגמים שונים – ולא כל הדגמים – שיש בהם פתח בהקשר ובהפסק משני כנגד קמץ בהפסק ראשי.

1. נסתר של בניין קל עבר

במעמד הקשר

77. משמשות כאן לעולם הצורות "פָּעַל", כגון: "פָּרַשׁ-ממנו-אבר" (כלים א, ה [ח]); "אָבְד־חציה" (שם יח, ט); "שָׁחַט-את-אחת-מהן" (נגעים יד, ה [ו]); "תָּזַר-לקדרה" (טהרות ב, א); "שֵׁלֵא-טָעַם-כלום" (גידה ט, ז [ח]); "פָּרַע-הזב" (זבים ד, ה); "שָׁשְׁמַע-מרבּו" (ידיים ד, ג [יא]). ספרתי 430 דוגמות. למעט שני מקומות שנגקדו בקמץ – פָּעַל: "אָמַר-להן" (ידיים ד, ז [טו]); "שמן שהוא צף על גבי היין ונגע טבול יום בשמן לא פָּסַל-אלא שמן" (טבול-יום ב, ה [ו]). במקום האחרון – פָּסַל – נראה שיש גם טפחא בסמך, ולא רק מקף (כלום הבין שזו צורה בהפסק, ועל כן הטעים בטפחא וביקש לבטל את המקף?).

בהפסק משני

78. נוהגת כאן דרך שיטה הצורה פָּעַל; כגון: "פָּרַשׁ העור תמא מדרס" (כלים כב, י [יב]); "אם הִפָּךְ תמא ואם לא הִפָּךְ טהור" (שם ט, י [יא]); "נכרי שִׁחַרְשׁ" (אהלות יז, ג); "ישורף מה שִׁחַרְע" (נגעים יא, ה [ו]); "ואם נָצַר בכי יתן" (מכשירין ה, ח); "פָּרַשׁ מטמא אחד ופוסל אחד": (זבים ה, ב). מצינו בס"ה 84 דוגמות, כולן "פָּעַל". פעם אחת בלבד מצאנו "פָּעַל": "וסדִין ומפִין ... ומכונות חיה והעוף שִׁשְׁכֵן והעושה מְקוֹם לְבִנְהָ⁵⁹ בשבלין ...". (אהלות ה, א). מצד הפיסוק אכן מתבקש כאן זקף (טעם לציין הפסק משני), שכן ברשימה של פרטים (חלקים של משפט כולל) כל פריט בתוך הרשימה מסומן בזקף. (ואולי גם "פסל", שהובאה בסוך הסעיף הקודם, מוטעמת במפסיק משני.)

בהפסק ראשי

79. כשהמפסיק הראשי הוא אתנה משמש לעולם פָּעַל. מצאנו בסך הכול 7 דוגמות, ואלו הן: "כיוון שנתן בו את האזמיל טָהַר"⁶⁰ (כלים כו, ט); "החושב על מי חטאת לשתות ר' אליעזר או' פָּסַל" (פרה ט, ד); "לעולם הוא בטומאתו עד שידוע שִׁטְהַר" (מקואות ב, ב, על ד 6 פעמים טָבַל בהפסק משני במשניות א-ג של אותו פריק); "כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טָבַל" (שם י, א); "כלי שהוא מלא משקין והטבילו

59 יש גורסים "מְקוֹם לְבִנְהָ" ויש גורסים "מְקוֹם לְבִנְהָ", כפי שציין גולדברג עמ' 61. וכבר העמיד על כך שבערוך (וממנו אל מלאכת שלמה) נידונו שתי הגרסות.

60 תחילה היה כתוב "טהור", ותוקן כנראה בידי הסופר עצמו ל"טָהַר"; התיקון חזר ונשנה גם בגיליון. וכבר צוין הדבר במאמרי, הגיליונות וההגהות (ראה שם בנספח, גיליון מס' 26 והגהה מס' 113).

כאילו לא טָבַל" (שם שם, ו); "ר' יהודה או' איפשר שלא לשמוח אלא אם צָמַד" (מכשירין ג, ה); "ספק נגע ספק לא נִגָּע" (ידיים ב, ד [ה]), על יד 7 פעמים נִגָּע בהקשר ושלוש פעמים נִגָּע בהפסק משני באותה משנה).

כשההפסק הוא בסמ"ש מצינו לעולם פָּעַל, בס"ה 4 דוגמות, ואלו הן: "ר' אלעזר בן עזריה פוסל אלא אם פָּסַק" (מקוואות ג, ב); "החבל שהוא קשור בקופה אינו חיבור אלא אם תָּפַר" (שם י, ה); "ר' יוסי או' אפילו כלי מחזיק כוריין ואין בו אלא רביעית כאילו לא טָבַל" (שם שם, ו); "ואם חיבץ כל מקום שהילך השמן פָּסַל" (טבול-יום ב, ד).

2. נסתר של בניין נתפעל עבר

בהקשר

80. מצינו לעולם נִתְפַּעַל, בס"ה 25 דוגמות, כגון: "שִׁנְשַׁמְש־בַּהֲנָן" (כלים ט, ה); "נִשְׁתַּיֵּיר-בַּה" (שם יג, ד); "שִׁנְתַּעַרְב־בְּאֲחָרִים" (נגעים יא, יב [יג] 2x); "נִתְפַּח־לְרִבּוֹת" (מקוואות ג, ד 2x); "וְנִימְלָךְ"⁶¹ ונטל" (ידיים ב, ג 2x).
בהפסק משני יש שתי דוגמות, ושתיהן בפתח: "שִׁנְיִתְמַעֵט" (כלים כז, ח [יא]); "וְנִתְצַיֵּיר" (נגעים ז, א).

בהפסק ראשי מצאנו דוגמה אחת, גם היא בפתח: "וירד וטבל ועלה וְנִסְתַּפַּג" (פרה ג, ח [י]). הצילום שיש בידי מדף זה דהוי ביותר, ובקושי רואים את הפתח באות פא (התנועה היא קמץ?).

3. נסתר של בניין הופעל עבר

81. בהקשר משמש לעולם פתח, 8 דוגמות: "שְׁהוּסַקְפִּיו" (כלים ג, ב [ג]); "שְׁהוּסַקְמֵאחוריו או שְׁהוּסַקְשָׁלָא לְדַעְתוֹ שְׁהוּסַקְמֵבֵית הָאוּמוֹן" (שם ה, ד); "וְהוּסַק מְכַל מְקוֹם" (שם ה, ו; וכן כלים ט, ה); "שְׁהוּנַח בְּרִשׁוֹת" (טהרות ח, ג); "שְׁשָׁקְשָׁר בְּמִשְׁקָה" (טבול-יום ד, א).

בהפסק משני: "שנפל לתנור וְהוּסַק" (טהרות ג, ב) – זו הדוגמה היחידה שמצאתי.

בהפסק ראשי יש דוגמה אחת בקמץ: "ואינו צריך להסיקנו שכבר הוּסַק" (כלים ה, ט [י]).

4. צורות המדכר, המדכרים והנוכח בעבר בבניינים שונים

82. בהקשר לעולם צורות בפתח, כגון: "שְׁאַלְתִּי-אֶת רַבֵּן גַּמְלִי... שְׁמַעְנוּ-עַד שָׁלָא בָא ... הִתְחַלְתִּי-מֵבִיא" (נגעים ז, ד); "שְׁקִימְתָה-דְּבְרֵי חֲכָמִים" (שם ט, ג; וכן שם יא, ז [ח]); "הִילַכְתִּי-בְּמִקוֹם ... אִם נִגְעַתִּי-וְאִם לֹא ..." (טהרות ד, ג); "נִכְבַּסְתִּי-לְאוֹתָהּ

61 קריאה זו, גִּימְלָךְ (ולא נִמְלָךְ), נידונה במאמרי מבוא פר, עמ' 183.

השדה" (שם ו, ה); "נְכַנְסוּ-אֲבָל לֹא..." (שם ז, ו); "לִשְׁמֵי-נְדָרָנוּ-וְלִשְׁמֵי..." (נידה ה, ו 2x); "שֶׁנֶּכְנַסְתָּ-בְטַהְרָה" (כלים ל, ד, ה). מצאנו ס"ה 21 דוגמות. בהפסק משני גם כן משמשות רק צורות בפתח. מצאנו 8 דוגמות, ואלו הן: "לֹא שִׁמְעָתִי" (פרה א, א [ב]; נידה א, ג; ידיים ג, א [ב]); "נְדָעָתִי" (טהרות ה, ב); "לֹא-נְדָעָתִי" (שם ד, ג); "נְכַנְסָתִי" (שם ו, ה); "הִקְדַּשְׁנוּ" (נידה ה, ו 2x). בהפסק ראשי מצאנו 8 דוגמות שהוטעמו באתנה, כולן בקמץ, ודוגמה אחת בסמ"ש בפתח. וזה פירוט הנתונים: "לֹא שִׁמְעָתִי" (נגעים ט, ג; יא, ז [ח]); "נְדָעָתִי" (טהרות ו, ו 2x); "לֹא-שִׁמְעָנוּ" (נגעים ז, ד); "לֹא-נְדָעָנוּ" (טהרות ט, ח; י, ב); "לֹא קָבְרָנוּ" (נידה ז, ד); ופעם אחת בסוף משנה בפתח: "לֹא-נְדָעָנוּ" (טהרות ז, ו).

5. צורות יפעל, לפעל

83. אנו כוללים כאן צורות במשקל אפעל שאינן נחתמות בתנועה, וכן צורות מקור לפעל.

בהקשר לעולם בפתח; מצאנו בס"ה 16 דוגמות, למשל: "קִשְׁיַפְתָּ-אֶרְבַּעַה" (אהלות ז, ד); "וַיִּטְהַר מִמֶּנּוּ ... עַד שֶׁתִּפְרַח בְּכוֹלוֹ" (נגעים ז, ד); "גִּלְמַד־מִן־הַשַּׁעַר" (שם י, א); "שֶׁתִּקְבַּע לֶה" (נידה ט, ח [ז]); "תִּמְהַעֲצַמְךָ" (מכשירין א, ג); "יִקַּח זֹג" (נגעים יד, ה 2x); "לֹאכַל מִבְשֶׁרָה" (פרה ד, ג); "לִידַע מַה הִיא מִבְשֶׁלֶת" (טהרות ז, ט [יא]); "גַּמַּר מְלִיכָה אֲבָל עֵתִיד לָלוֹת" (שם ט, ב). פעם יחידה מצאנו צורה בקמץ דווקא בפסוק מצוטט מן המקרא: "שֶׁנִּי הִיִּקְבַּע אֶדָם אֱלוֹהִים" (ידיים ד, ג [ח]) – לטעמי, זו מן הטעויות המעטות שנתחלף בהן פתח בקמץ (ראה סעיף 76 א לעיל).

84. בהפסק משני לעולם בפתח. מצאתי 17 דוגמות, כגון: "וַיִּלְיָהֶר" (טהרות ד, ז); "מִלְאֲכָל" (שם ז, ח [ט]); "עֵתִיד לִיקַח" (שם ט, ב); "לִיטְהֶר" (עוקצים ב, ט).

85. בהפסק ראשי מצאנו בס"ה 6 דוגמות. אחת באתנה בקמץ: "וַיִּלְיָע" (טהרות ז, ד); 5 בסמ"ש, 3 מתוכן מנוקדות בקמץ, ואלו הן: "וַאִין דְּרִכּוּ לִיָּע" (טהרות ה, ב); "לִפְשׁוֹט אֶת יָדוֹ וַיִּלְיָע" (שם ז, ג, ד). 2 מנוקדות בפתח, ואלו הן: "לִפְשׁוֹט אֶת יָדוֹ וַיִּלְיָע" (טהרות שם, ב); "בֵּית שְׂמַאי אֹמַר מְשִׁיבָע" (שם כ, ו).

6. נסתרת עבר ויחידה בכינוי הדבוק לנסתר ולנסתרת

86. בהקשר לעולם ל' הפועל בפתח. מצאנו 13 דוגמות ואלו הן: "שֶׁאֲכַלְתָּ-מִלַּחַת" (אהלות ג, ט; יג, א); "שֶׁפְתַחְתָּ-הַרוּחַ" (שם יג, ד); "פִּינְתוּ-לְכִלְי־אֲחֵר" (שם ה, ד); "תִּפְתְּחוּ-הַבְּהַרֶת" (נגעים ד, ו 2x); "מְעַטְתוּ-חֲלוֹתוֹ" (פרה א, א [ד]); "וּמְצַאְתוּ-עוֹמֵד" (טהרות ז, ט [י]); "וּגְמַלְתוּ-אוֹמֵת" (נידה א, ד); "הִעֲלֵתוּ-כֹל־שְׁהוּא" (מכשירין ד, ו

[ט]; "ומנחתה בכפיש" (טבול-יום ד, ב); "מקירתו-שהוא-אוכל" (טהרות ה, ה). הפתח בריש נראה בקמץ, ולא היא); "היתה-פושטתו-ומתכסת" (גידה ה, א).
 בהפסק משני מצינו 6 דוגמות כולן בפתח: והעלתו (מקוואות ז, א); העלתו (שם ז, ב [ד]); מסערתו (פרה יב, י [ד]); מדיחתו (מכשירין ד, ו [ט]); מקפתה (נגעים ו, ה). בטעות הוטל מפיך בהא; ומפךשתה (טבול-יום ד, ב);
 בהפסק ראשי מצאנו 6 דוגמות, כולן באתנת - 2 בפתח ו-3 בקמץ - ואלו הן: "וטימאתו" (פרה ה, ב [ד]); "מטהרתה" (טהרות א, ג); כנגד "מטהרתה ... מטמאתה" (כלים כז, יב [טו]); "וטימאתו" (מקוואות י, ח).

7. שמות סגוליים וצורות בינוני על משקל שער, שומעת וכיו"ב
 87. בהקשר לעולם אנו מוצאים פתח בהברת הטעם, בס"ה 142 דוגמות (חלקן בנפרד, וחלקן - 55 מספרן - בנסמך, כגון: "בין-בפעץ-בין-בזפת" (כלים ל, ג); "לנחל-או-לשולית" (אהלות טז, ה [ו]); "מתט-שהיא-נתונה" (פרה יב, ב); "מספחת-עזה" (נגעים ז, ב); "שנית-תולעת-זו" (פרה ג, י [יב] 2x); "ניטעת-כל בטע ... נרעת-כל זרע" (אהלות יח, ב, ג); "נוגעת-במים" (מקוואות ז, ו); "בעל-הבית" (כלים כו, ח); "מתת-שתיים" (נגעים יב, ו [ז] 2x). פעם אחת בלבד מצאנו צורה בקמץ: "בקרת-ונגבת" (שם ד, ג).

88. בהפסק משני מצאנו 36 דוגמות בפתח וכנגדן שתיים בקמץ, כגון: תמץ (כלים ב, ג); בפעץ (שם י, ב); הצער (גידה ד, ד); ושלשעם (כלים יד, ה); מרופעת (אהלות יב, ח); ושופעת (גידה ט, ח [ז]); "איזו-היא-קרחת ... איזו-היא-נפחת" (נגעים י, י). וכנגדן, כאמור, שתיים בקמץ, ואלו הן: "איזו היא קרחת" (נגעים שם, שם, על יד "קרחת"; "נטל עץ ארז ואזוב ושני תולעת" (פרה ג, י [יב]) - הצירוף כולו, "עץ ארז ואזוב ושני תולעת", לקוח מספר במדבר (יט, ו), ושם מנוקד "תולעת". אפשר שהפסוק גרס; אף שבכתב-היד הצורה מוטעמת בזקף, המשיך הנקדן לדבוק בצורה כקריאתה במקרא.⁶²

89. בהפסק ראשי מוזמנות לנו 8 דוגמות באתנה, ואחת בסמ"ש. שש מתוך אלה שהוטעמו באתנה נקודות בקמץ, ואלו הן: מקופחת (אהלות טז, א); המשפחת (נגעים יד, ה [ו]) - אבל אחותה, שהוטעמה במפסיק משני, מנוקדת באותה משנה בפתח: המשפחת; משופחת (גידה ב, א); והצפחת (מכשירין ה, ט); מןמעת (טבול-יום ד, ז). וכנגדן שתיים בפתח, ואלו הן: מןמעת (טבול-יום שם, שם, באותה משנה ממש שבאה

62 אך ראה מה שכתבנו להלן בסעיף 98 ג על הניקוד של המלה "תבית" וראה גם הערות 68-69 להלן.

הצורה בקמץ; דִּלְעַת (עוקצים א, ו). הדוגמה הבודדת שבאה בסמ"ש מנוקדת אף היא בפתח: "אפילו מאה פָּעִים" (נגעים ת, ד).

8. שמות על משקל פִּיל וצורות כיו"ב

בהקשר

90. מצינו 376 דוגמות, כולן בפתח, כנגד 3 בקמץ באותה מלה ("מים"), כגון: "מִים־חיים" (כלים א, ה [ו]); "יַד־וּרְגָלִים" (שם א, ט [יג], ט [יד]); "בְּעֵין־שְׁלֹכּוֹפֶחַ" (שם ח, ז); "אֲחוּרֵי־וְחוּרֵי" (שם כה, ט [י]); "הַבַּיִת־טְמֵא" (אהלות י, ג 3x); "רוֹשְׁלָם־וְחוּצָה־לְאַרֶץ" (נגעים יב, ד); "שְׁתֵּים־תַּחַת־אַחַת" (שם שם, ו [ז]); "אֲדִין־הַמַּחְלוּקֶת־בַּמְקוּמָה" (מקוואות ד, א); "הַלְּיָלָה־אוֹמְקָצְתוּ" (טהרות ת, ג); "הַיַּיִן־שֶׁבַכְף" (מכשירין ה, יא). רק בשלושה מקומות מצינו, שבהקשר נוקדה התיבה בקמץ: "שֶׁהַמֵּים־מְעוֹרְבִין" (מקוואות ו, ה); "מִים־כֹּלֶשֶׁהֶן" (מכשירין ו, ג); "בֵּיאַת־מִים־חַיִּים" (זבים א, א). לכאורה המם השפתית גרמה שהפתח ייהגה קמץ; אך אין להבין מדוע בעשרות מקומות אחרים לא נוקדה התיבה בקמץ. לפיכך נראה לי להסביר את התרגיגים כפליטות קולמוס.

בהפסק משני

91. מצינו 323 דוגמות, כולן בפתח ללא כל חריג. כגון: הַבַּיִת ... הַחֵיל (כלים א, ח [יא]); שָׁנִים (אהלות יז, א); וְהַמֵּים וְהַיַּיִן (מכשירין י, ד); וְהַדְּיִישׁ (שם ג, ח); לְשָׁנִים (אהלות יג, א); הַנְּפִיִּים (כלים יז, יד [טו]); בְּלִילָה ... בְּלִילָה (פרה יב, יא [יד]); טְלָפִים (נגעים ו, ט [יא]).

בהפסק ראשי

92. מצינו 76 מלים שהוטעמו באתנח, 72 מתוכן מנוקדות בקמץ ו-4 בפתח. כגון: לַיִן (כלים ט, ח); בְּמִים (שם ג, ב); לְבַיִת .. פְּנֵיתָ (נגעים יג, ד); לְשָׁנִים (כלים יב, ו [ח]); טְלָפִים (נידה ו, ט [יא]); בְּנִפְיִים (אהלות ז, ד, ה), ועוד ועוד. וכנגד זה ארבע מלים נוקדו בפתח: כְּרָעִים (כלים יח, ה); הַמֵּים (פרה ג, ג); בְּחֵיל (שם שם, יא [יג]); בְּיָדִים (טהרות א, ז [יא]).

מן המלים שבאו בסמ"ש במשקלים הנזכרים יש לנו 32 דוגמות. 8 מתוכן נוקדו בקמץ, ואלו הן: "וְרָגְלִים" (כלים א, ט [יג]); "לְשִׁירֵינוּ" (שם ד, ב; כה, ב [ג]); "לְמִים" (טהרות ג, ח); "הַמֵּים" (מקוואות ז, ג [ה]); "כְּמִים" (מקוואות י, ז); "הַיָּדִים" (ידיים ג, ה [ו]); "הַבַּיִת" (נידה ב, א). וכנגד זה 24 מלים נוקדו בפתח, כגון: "אֲחוּרֵינוּ" (כלים ב, ג); "אֲחוּרֵים" (שם כז, א); "אֵיל" (פרה, ג [ו]); "כְּמִים" (מקוואות ז, א); "הַמֵּים" (שם ח, ה); "הַלְּיָלָה" (נידה ב, ד).

93. להבלטת הסדירות בניקודים הנזכרים (בסעיפים 90–92) נציין זוגות של תיבות שנודמנו זו ליד זו. להלן מספר דוגמות לניגוד בין הקשר והפסק משני לבין הפסק ראשי:

"שאיין שירין-לשירין:" (כלים ד, ב); "לְשָׁנִים ... לְשָׁנִים" (שם יב, ו [ח]); "מדות הַיַּיִן-בַּיַּיִן" (שם יד, א); "עשו שְׁתֵּים-שְׁתֵּים" (פרה ג, ה [ו]).
וכן בולט ההבדל בין אתנח (על פי הרוב) – קמץ, וסמ"ש (על פי הרוב) – פתח בדוגמות אלו: "הַמֵּים ... הַמֵּים" (מקוואות ת, ה). "יָדִים ... יָדִים" (ידיים ג, א, א [ב], ג [ד]; ד, ו [יד] ועוד).

9. נסתר של בניין נפעל בעבר

בהקשר

94. מצאנו 114 דוגמות של צורות נפעל עבר בהקשר. 108 מתוכן מנוקדות בפתח, כגון: "נִיפְסַק-עִקְבוֹ נִיטְל־חוּטְמוֹ אוֹ שְׁנַחֲלַק-לְשָׁנִים" (כלים כו, ד); "עַד שְׁלֹא נִזְקַק-לְטוּמָאָה מְשֻׁנְקַק-לְטוּמָאָה" (נגעים ה, ד); "נְשַׁבְר־מְקוּפוֹ ... שְׁנִיטְל־עוֹשְׁפוֹ ... נִיטְל־בֵּית בִּיקוּעוֹ ... נְשַׁבְר־מְקוּפוֹ" (כלים יג, ג); "נְפָרֵץ-מְמָקוֹם אַחַד" (נגעים י, ו 2x); "נולד לו" (שם י, ח).

וכנגד זה שש צורות הבאות בהקשר נקודות בקמץ, ואלו הן: "שְׁנַחֲלַק-לְשָׁנִים" (כלים טז, א); "שְׁנַקְרַע-רובה" (שם כח, ח); "נְכַנְס־לְבֵית-הַכְּנֶסֶת" (נגעים יג, יב [יג]) ליד "נְכַנְס־רֵאשׁוֹן" באותה משנה; "וְנַחֲלַק-לְשָׁנִים" (מקוואות ג, א); "עַד-שְׁלֹא-נִזְקַק-לְזִיבָה ... מְשֻׁנְקַק-לְזִיבָה" (זבים ב, ב).

בהפסק משני

95. מצאנו 27 דוגמות של נפעל עבר נסתר בהפסק משני ולא נמצאה אפילו דוגמה אחת בהפסק ראשי. 22 מתוכן נקודות בפתח, כגון: "כּוּפַח שְׁנַחֲלַק" (כלים כ, ג); "נִיָּקֵב ... נִיִּסְדֵּק" (שם ה, יא [יב]); נִפְשַׁט (שם כו, ב); וְנִגְבַּשׁ (מקוואות ד, ג); נְכַנְס ... נְכַנְס (שם ו, ג); וְנִפְרָק (כלים יא, ט [י]); וְנולד (נגעים ז, א); שְׁנַתְלַשׁ (מקוואות ה, ו); שְׁנַפְרָס (טבול-יוס ג, א [בכתיב-היד שנפרס]); שְׁנַתְפַּח (עוקצים ב, ה).

וכנגד זה חמש צורות נקודות בקמץ, ואלו הן: "נִיִּפְגָּם" (כלים ה, יא [יב]) – על יד נִיָּקֵב, נִיִּסְדֵּק; "חַרְחוּר שְׁנִיִּפְגָּם" (שם יג, ג); "דִּינְר שְׁנִיִּפְסֵל" (שם יב, ט); "הַאֲכוּף שְׁנִיִּקְרַע" (שם כג, א); "שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה שְׁנַקְרַע" (כלים כו, יב [טו]). כל הדוגמות מוטעמות בזקף.

96. הערה: רק בקטגוריה האחרונה – נסתר של בניין נפעל עבר – מצאנו חריגים רבים למדי, שבהם בהקשר ובהפסק משני יש קמץ במקום פתח; 6 מתוך 114 (5%) בהקשר ו-5 מתוך 27 בהפסק משני (כ-20%). מה הסבר יש לדברי?

אפשר לטעון, שבחלק גדול של הצורות העיצור התוכף גרם למימוש הפתח (a) כתבועה אחורית (קמץ - &); בהקשר מצאנו גְּחֶלֶק ($2x$), גְּחֶקֶק ($2x$), גְּחֶרֶע ($1x$) - 5 מתוך 6 חריגים; בהפסק משני מצאנו גִּיפָּגָם ($2x$), גְּחֶרֶע ($2x$) - 4 מתוך 5 חריגים. עיצור שפתי (מם בגיפָּגָם) או אחורי (לועי [עין], נחצי [קוף], גְּחֶרֶע , גְּחֶקֶק , גְּחֶלֶק) עשוי לגרום למעבר $a < \&$. אך מה הסבר יימצא לצורות נכנס, וגִּיפָּסֶל?

ברם ייתכן פתרון אחר. צורות אלו משקפות מסורת אחרת שבה נזדהו צורות העבר והבינוני. דבר זה ידוע יפה מהמסורת של הניקוד הבבלי,⁶³ ובמיוחד מן הספרא כתב־יד ר⁶⁴ וממסורת הקריאה של בני תימן בלשון חז"ל.⁶⁵ לפי שמסורת כ"י פה, כמסורות אלו, שייכת לטיפוס המזרחי של לשון המשנה,⁶⁶ אפשר שמשתקף כאן בכ"י פה קו מזרחי,^{66א} אך רק באופן חלקי. כלומר, בקטגוריה זו אנו מוצאים עירוני מסורות; מצד אחד נפעל בפתח - הן בהקשר הן בהפסק משני, כמו המסורת הטברנית של המקרא; מן הצד האחר צורות נפעל (באחוז מצומצם, אך לא מבוטל), המשקפות מסורת אחרת (המשתקפת בטיפוס המזרחי של לשון המשנה, על פי עדות הניקוד הבבלי ומסורת תימן).

97. נסכם בטבלה את הממצאים בתשע הקטגוריות הנזכרות לעיל (בסעיפים 77-96). (נשוב ונעיר, שלא הבאנו כאן את כל הקטגוריות אלא את רובן. גם מלים בודדות שיש בהן פתח בהקשר ובהפסק משני וקמץ בהפסק ראשי לא נכללו כאן, שכן גם כך כבר נתרחבה היריעה ביותר.)

63 ראה: ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 498. אף הוא מציין שניקוד זה רווח במיוחד אחרי ש' הויקה (ונעיר, שגם חלק מן החריגים דלעיל בכתב־יד פה הם צורות שבאות אחרי ש' הויקה). ויש מה לומר על כך, ואכמ"ל.

64 ראה: נאה, סרק ב, סעיף 2.

65 ראה: שבטיאל, עמ' 208.

66 הן הניקוד הבבלי הן מסורת תימן וכמוהם כתב־יד פה הם נציגים של הטיפוס המזרחי של לשון המשנה (ראה: בר-אשר, טיפוס הלשון עמ' 190-191). ובזה אנו מוסיפים עוד קו נוסף לטיפוס הלשון המזרחי של לשון המשנה (ראה שם, עמ' 197-207).

66א ברם יש לזכור, שעירובי צורות בינוני ועבר בנפעל נמצאים לעתים רחוקות גם בכתב־יד מן הטיפוס המערבי, חשוה צורות כגון נְחִיָּה, בבינוני. וראה מאמרי "לתצורת הבינוני של גזרת ל"י בנפעל בלשון חז"ל", העתיד לראות אור בספר היובל לגב"ע צרפתי.

פתח כנגד קמץ

הפסק ראשי		הפסק משני ⁶⁷	הקשר	
סמ"ש	אתנח			
פֶּעַל: - 4 הוֹפְעֵל: 1 נִפְעֵלְתִי: - 1 יִפְעֵל: / לִפְעֵל: - 3 יִפְעֵל: / לִפְעֵל: - 2 שְׁעַר: - 1 פִּיל: - 8 פִּיל: - 24	פֶּעַל - 7 נִתְפַּעֵל - 1 נִפְעֵלְתִי - 8 לִפְעֵל - 1 פִּעֲלָתוּ - 3 פִּעֲלָתוּ - 2 שְׁעַר - 6 שְׁעַר - 2 פִּיל - 72 פִּיל - 4	פֶּעַל - 84 פֶּעַל - 1 נִתְפַּעֵל - 2 הוֹפְעֵל - 1 נִפְעֵלְתִי - 8 יִפְעֵל / לִפְעֵל - 17 פִּעֲלָתוּ - 6 שְׁעַר - 36 שְׁעַר - 2 פִּיל - 323 נִפְעֵל - 22 נִפְעֵל - 5	א. פֶּעַל - 430 פֶּעַל - 2 ב. נִתְפַּעֵל - 25 ג. הוֹפְעֵל - 8 ד. נִפְעֵלְתִי - 21 ה. יִפְעֵל / לִפְעֵל - 16 ו. פִּעֲלָתוּ וְכִיּו"ב - 13 ז. שְׁעַר וְכִיּו"ב - 142 ח. פִּיל וְכִיּו"ב - 376 פִּיל - 3 ט. נִפְעֵל - 114 נִפְעֵל - 6	
	33	9	499	סיכום: פתח 1145
	12	97	8	קמץ 12
	27% : 73%	91% : 9%	1.5% : 98.5%	פתח / קמץ: 1% : 99%

סיכום הסוגיה (פתח-קמץ)

98. הנתונים שנתפרטו בתשע הקטגוריות שלעיל מראים בבירור כמה מסקנות:
 א. צה"ק (טָבֵל, מִים, שְׁעַר וְכִיּו"ב) משמשת בהקשר (1156 בפתח כנגד 12 בקמץ, רובן נִפְעֵל) ובהפסק משני (507 בפתח כנגד 8 בקמץ, רובן נִפְעֵל); צה"פ משמשת

67 בטבלה זו הטעמתי בזקף את כל הצורות בהפסק משני והוא מייצג של כל המפסיקים המשניים בכתב-היד: טפחא, גרש, מתפר ועוד.

במעמד של הפסק ראשי (97 קמץ כנגד 9 פתח באתנה, אבל רק 12 קמץ כנגד 33 פתח בסמ"ש).

אין בידי הסבר לציון החלקי של הקמץ בסוף משנה (כ-27% בלבד). האומנם העובדה, שלא הוטל סימן סילוק בתיבה הסופית, היא שגרמה לרישול בציון הקמץ במקום פתח? אין דבר זה מתקבל על הרעת, שכן אין מדובר בנקדון רשול. זהו נקדון קפדן שרק לעתים רחוקות יוצאות מתחת ידיו משוגות. אם יש לכך טעם בלשני, לפי שעה איני יכול להצביע עליו.

ב. בנפעל עבר נסתר אחוז הסטיות לכיוון צה"פ גם בהקשר וגם בהפסק משני (6 מתוך 114, 5 מתוך 27 ובסך הכול 11 מתוך 141) הוא גדול, ואין לראות בהן שגיאות או סטיות בעלמא. אפשר שיש להן הסבר מקומי פונטי, אך נראה יותר שיש כאן עירוב של מסורות שונות (ראה לעיל פירוט הדברים בסעיף 96).

ג. שימוש סדיר זה של פתח בהקשר ובהפסק משני כנגד קמץ בהפסק ראשי (בעיקר באתנה) אפשר שיש בו כדי להסביר את ניקודן של כמה תיבות בכ"י פר שלא דרכן במקרא הטברני, אף שמדובר כאן במלים מקראיות:

(1) המובאה מוויקרא (יד, לח): "ויצא הכהן מן הבית אל פתח הַבַּיִת". הַבַּיִת (ההיקרות השנייה) במקרא באתנה, אבל כאן בכ"י פר, "אל פתח הַבַּיִת" (נגעים יב, ו [ז]), כיוון שהוטעמה המלה בטפחא,⁶⁸ היא נוקדה בפתח.⁶⁹

(2) התיבה "הלאה" משמשת פעמיים במסכת פרה (א, ד [ז]); וזה נוסח כ"י פר: "חטאת הציבור ועולותיהם חטאת היחיד ואשם נזיר ... מיום שלשים וְהִלָּאָה ... נדרים ונדבות הבכור והמעשר והפסח כשרים מיום השמיני וְהִלָּאָה אף ביום השמיני". משנה זו מיוסדת על הפסוק בוויקרא (כב, כז): "ומיום השמיני וְהִלָּאָה ירצה"; וזו שאילה ברורה מלשון המקרא בלשון חכמים. במקרא (הטברני)⁷⁰ המלה מנוקדת לעולם בהא קמוצה בכל מעמד, אפילו בטעם מחבר "מְהִלָּאָה לדמשק" (עמוס ה, כז); נראה שנקדן פר נהג במלה לשיטת מסורתו, כיוון שהיא באה במפסיק משני הוא המיר את הקמץ של המקרא בפתח. לפענ"ד, אין להניח שיש כאן מעשה שרירותי שנבע משיקול-דעת, אלא עדות יש בו למסורת עצמאית.

68 אבל "כנגד נראה לי בַּבַּיִת": ויקרא יד, לח, גם ב־פַּר בַּבַּיִת (נגעים שם, ה); הן במקרא הן במשנת פר מדובר בהפסק ראשי; וכן "וצוה הכהן ופנו את הַבַּיִת" ויקרא יד, לו, התיבה הוטעמה ברביעי, ב־פַּר הַבַּיִת (נגעים שם, ה [ז]), המלה הוטעמה בזקף) – הן במקרא הן בכתב-היד משמש מפסיק משני (כל מפסיק שאינו אתנה כאן וכאן קרוי בפינו מפסיק משני). וראה גם "ועפר אחר יקח וטח את הַבַּיִת": ויקרא לד מב, אף ב־פַּר – "וטח את הַבַּיִת" (נגעים יב, ו [ז] 2x) – בשניהם הטעם הוא מפסיק ראשי.

69 אבל הוא לא נהג כך לגבי "תולעת" שהזכרנו לעיל (בסוף סעיף 68), שם הוא דבק בניקוד המקרא.

70 וכן במסורת הניקוד הבבלי (ראה: ייבין, עמ' 1127); אבל הוא מעיר על קיום הצורה "הִלָּאָה פעם אחת: "והיה ביום השמיני והלאה" (יחזקאל מג, כז).

תוספות

99. נביא כאן שתי מלים נוספות שההבדל בין פתח לקמץ בצורות המקבילות שלהן גורר גם שינוי בהטעמה.

א. אתה

הכינוי מזדמן 26 פעמים בסדר טהרות, וזה סדר תפוצתן במעמדים השונים:
בהפסק (21x) לעולם "אַתָּה", כגון: "מטמאיך לא טימאוני וְאַתָּה-טימאתני" (פרה ה, ב"ז [ג"ט] 7x); "אם אַתָּה-אומר ... וְכַשְׁאַתָּה-אומר רביעי" (פרה א, א [ג]) ועוד. מותרים אנו להגיה, שבמעמד זה הוטעמה המלה מלרע.

בהפסק משני (2x) אַתָּה בהטעמת מלעיל. ואלה הדוגמאות: "אמר לו חכם גדול אַתָּה שקיימתה דברי חכמים" (נגעים ט, ה); "אמר לו חכם גדול אַתָּה שקיימתה דברי חכמ" (שם יא, ז [ח]).

בהפסק ראשי (1x) אַתָּה בהטעמת מלעיל, ופתח הופך קמץ: "אמר לו רבן גמלי' אסור-אַתָּה-לבוא אמר לו ר' יהוש' מותר אַתָּה" (יריים ד, ד [יב]).
ובכן, שלוש צורות כמו במקרא⁷¹ (הטברני).⁷²

ב. מעתה

מלה זו מזדמנת פעמיים במסורתו של פר בקטע אחד: "ר' עקי' או' אַכַּל כל מאכל בין רע [בין]⁷³ יפה שתה כל משקה אמרו לו אין כֵּן זבים מַעְתָּה⁷⁴ אמר להן אין אחריות וזבין מַעְתָּה⁷⁵" (זבים ב, ב).

המלה אינה מזדמנת בהקשר. שימושיה בהפסק זהים למסורת המקרא: בהפסק משני, מַעְתָּה - מלעיל ועין פתוחה; בהפסק ראשי - מַעְתָּה - מלעיל ועין קמוצה.

100. מה שקבענו לעיל - הגיית קמץ במקום פתח במעמד של הפסק ראשי - כוחו יפה לרובן הגדול של הקטגוריות, אבל לעתים רחוקות אתה מוצא שהפתח נשאר בעקיבות גם בהפסק ראשי. ואין כניקודה של התיבה אַתָּה/כַּאֲתָּה כדי להבליט את הדבר.

71 ראה: ברגשטרסר, עמ' 289; ז'ואון, עמ' 81 (במקרא מצאנו גם "אַתָּה" בהטעמת מלרע בהפסק משני; עיין שם ושם).

72 ממצאים דומים יש גם בניקוד הבבלי במקרא ובלשון חכמים (ראה: ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 1103 ועמ' 1144).

73 מלה זו נשמטה בכתב-היד והושלמה בגיליון.

74 כתב-יד א מטעים "מעתה" מלרע! (התיבה עצמה אינה מנוקדת בו בכ"י א).

75 כתב-היד האחרים (ק, פא, א, לו, פס וכן ד"ר) גורסים במקום זה "עליכם" ולא "מעתה": "אין אחריות זבים (וזבין) עליכם" (ד"ר "עליהם"). גרסת פר כאן עומדת לפי שעה בבידודה.

בהקשר לעולם מנוקדת המלה בפתח - אָחַת; מגיטי 111 היקרויות, כגון: "אָחַת-מרגליו" (כלים כב, ב); "אָחַת-לבנה וְאָחַת-שחורה ... אָחַת-ארוכה וְאָחַת-קצרה" (נגעים א, ה); "אָחַת-טמא וְאָחַת-טהור" (ידיים ב, ד [ח]).

בהפסק משגי לעולם בפתח. מגיטי 41 היקרויות, כגון: וְאָחַת (כלים יא, ח [ט]); אָחַת (נגעים ד, י [יב]); פְּאָחַת (טהרות ה, ה); פְּאָחַת (נגעים ג, א).

בהפסק ראשי מגיטי 10 דוגמות באתנח ו-3 בסמ"ש. 9 מתוך הדוגמות באתנח גקודות בפתח, ואלו הן: אָחַת (אהלות ב, ג; נגעים יב, ג; פרה ג, ח [י]; טהרות י, ז; זבים א, א [ב]); וּמְאָחַת (פרה ג, ה); פְּאָחַת (נגעים יד, ה [ו]; יד, ט [י]; וכן אָחַת (נגעים יב, ג), אלא שכאן נשתבש מקום הטעם.⁷⁶ וכנגדן דוגמה אחת בלבד בקמץ: "ולא שתיים תחת אָחַת" (נגעים יב, ו [ז]).

בסוף המשנה 3 דוגמות, כולן בפתח: "אָחַת:" (כלים טז, ג; פרה ג, ח [ו]; טהרות ח, ג [ד]).

ובכן, כאן לא מצינו אָחַת אלא פעם אחת, אף לא מצינו מעולם את הניקוד אָחַת בהפסק בדיקודק המקרא הטברני. בפרט זה בולטת קְדֻלּוֹתוֹ שֶׁל פֶּר מֵעֵבְרִית הַמִּקְרָא.

101. טבלה מסכמת:

הקשר	הפסק משגי	הפסק ראשי
אָחַת	אָחַת	אָחַת
	מְאָחַת	מְאָחַת
אָחַת	אָחַת	אָחַת

II. פתח כנגד צירח

102. בצורות שונות של פעלים מגזרת ל"ג בבגיינים נפעל, פִּעַל ונתפעל קיימות צה"ק שעין שהפועל שלהן גקודה בפתח, וכנגדן צה"פ שעה"פ שלהן צרויה ולפני ל"ג יש פתח גנובה, כגון: שִׁלַח כנגד שִׁלַח.

103. במעמד הקשר שולטות צה"ק; מצינו בס"ה 18 דוגמות, וכנגדן רק פעם אחת נודמנה צה"פ. וזה פירוט התחומים:

בנפעל - שִׁינְדַע (מקוואות ב, ב); מְשִׁינְדַע (גידה א, ד); שְׁתִּינְדַע (שם ט, ו).
בפעל - אִירַע (פרה ד, ד 2א); מִירַח (כלים י, ד 2א; י, ו); קִינַח (פרה ג, ט [יא]); שִׁימְרַח (כלים י, ו 3א); אָקַפַח (אהלות טז, א); לְגַלַח (נגעים יד, ב [ג]); לְמַרַח (כלים י, ו); לְשַׁלַח (נגעים שם, ב).

ופעם אחת צה"פ בהקשרי: לְקַנְח־בו (כלים כח, ב).

בנתפעל - לְהִיגְלַע^{76א} (גידה ח, ב 2א).

76 ראת לעיל סוף סעיף 8.

76א בהטמעת התיו בגימל (ראה: בריאשר, מבוא פר, עמ' 183).

104. במעמד הפסק

מצאנו ארבע צורות הפסק כנגד שתי צורות הקשר. ואלה הנתונים:
 צה"פ: שִׁמְרָה (כלים י, ד); לֹא־תִדְמַע (טבול-יום ד, ז; אין פתח גנובה בעין) –
 שתיהן בהפסק משני; לְטַפְּיָם (טהרות ג, ח); לְמַתָּח (מקוואות י, ד) – שתיהן בהפסק
 ראשי.

צה"ק: שִׁקְצָע (כלים כ, ד; כז, ה [ז]) – שתיהן בהפסק ראשי.
 הערה: למעשה בשם-הפועל שולטת רק צורת ההפסק בכל מעמד (לְקַנְחֵבוּ, לְטַפְּיָח,
 לְמַתָּח).

105. נסכם בטבלה:

מעמד הפסק	מעמד הקשר	
צה"ק / צה"פ	צה"ק / צה"פ	
- / -	- / 3	בניין נפעל
4 / 2	1 / 13	בניין פעל
- / -	- / 2	בניין נתפעל
$\frac{4}{2}$	$\frac{1}{18}$	סיכום
67% / 33%	5% / 95%	באחוזים (בקירוב)

במעמד הקשר הממצאים תואמים את הממצא בעברית המקרא (הטברני, ואחוז
 הסטיות קטן. והוא הדין במעמד הפסק; אלא שכאן אחוז הסטיות גדול יותר.

III. סגול כנגד קמץ

106. צה"ק בסגול שיש כנגדן צה"פ בקמץ הידועות לנו (במקרא הטברני, ובמידה
 מצומצמת גם במסורות לשון חז"ל,⁷⁷ כגון שִׁמְרָה כנגד שִׁמְרָה, עוֹמְדָה מול עוֹמְדָה וכיו"ב,
 אינן נוהגות למעשה בכתב-יד סר. בכל כתב היד כולו נמצאו שלוש דוגמות
 בקמץ, אחת בהפסק ראשי, אחת בהפסק משני ואחת בהקשר, ואלו הן: "שאיין דוחין
 גפשימפני-נָפֶשׁ" (אהלות ז, ו [ז]); "בזמן-שְׁהֵי־רוֹצְצֵת" (טהרות ה, ב על-יד "אם-
 אינה-רוֹצְצֵת" באותה משנה); "וכן בחצר שהיא מוקפת-אכסדרה:" (שם יד, ד, אם
 אמנם סימן הניקוד שרואים בדוגמה האחרונה כקמץ בקוף הוא באמת קמץ ולא סגול).
 אבל "מוקפת-צמיד-פתיל" (כלים ט, ב; אהלות טו, ט).

לשם הדגמה נציין, שבחמישים הפרקים הראשונים של הסדר (כלים א-ל, אהלות
 א-יח, נגעים א-ב) נמצאו כ-700 מלים סגוליות – בכל מעמד תחבירי; מהן למעלה
 מ-400 בהפסק, ובכלל זה כ-100 בהפסק עיקרי – וכולן בשני סגולים, כגון: "כלי
 חָרֶשׁ וכלי נְתָר ... מכלי חָרֶס" (כלים י, א); "שִׁבְּחֵלֶּה ... טָפַח" (אהלות יג, ד).

77 ראה להלן סעיף 114, והספרות הנרמזת שם בהערות 86-90.

107. הערה: במקומות מסוימים מצינו, שצורות פֶּעַל נקודות בהפסק – פֶּעַל (צירה וסגול) – כגון: "בשלח־רס" (כלים ג, ח ט); "טומאת עֶרֶב ... טומאת עֶרֶב ... טומאת עֶרֶב ... טומאת עֶרֶב" (כלים יח, ז, על יד "טומאת עֶרֶב" באותה המשנה); וכן "עֶרֶב" (שם יט, ה, על יד עֶרֶב, עֶרֶב, עֶרֶב, עֶרֶב באותה המשנה); וכן "עֶרֶב" (שם שם, ו על יד עֶרֶב במשנה ההיא); וגם חֶמֶת על יד חֶמֶת (שם כח, ה); אבל מדובר בהיקריות מעטות, ואין גראה לי שיש לייחס להן משקל של ממש. שכן מצינו חילופים מעטים בין סגול לצירה גם במקומות אחרים; השווה: "וְאָבָר מִן הַמֵּת וְאָבָר מִן הַחַי" (אהלות ב, א).⁷⁸ בדרך כלל כל שם מופיע ב־פַּר בסדירות כפֶּעַל או כפֶּעַל, ואין כאן המקום להאריך בזה.

ג. סיכומים כוללים

(א) סיכום הממצאים בכ"י פר

108. עיקרו של הברור הנוכחי הוא בהצגת הממצאים בכתב-היד. לשם כך פרשנו יריעה רחבה של נתונים, כדי לאשש את הכללים שניסחנו. החומר נתמין לשתים קבוצות, הכוללות זוגות של צה"ק/צה"פ (ובשתי מלים – אָתָּה, מעתה – יש שלשות: צה"ק / צה"פ בהפסק משני / צה"פ בהפסק ראשי).

1. קבוצה א: שווא כנגד תנועה

109. צורות הקשר באות במעמד של הקשר (כגון פֶּעַל, נִפְעָלָה, הִיתָה) וצורות הפסק באות במעמד של הפסק, הן הפסק ראשי הן הפסק משני (כגון פֶּעַל, נִתְפַּעֵל, הִיִּיתָ; בדוגמה האחרונה כל ההופעות הן בהפסק ראשי). הסטיות מועטות ובחלקן הן מוסברות, אם כההליך של אנלוגיה בשל טעמי סגנון אם כפרי שיבוש בפיסוק או בשל הפסק מדומה.

בשלוש קטגוריות מצינו שמשמשת רק צה"פ הן בהפסק הן בהקשר. ואלו הן: הוֹפְעָלָה / הוֹפְעָלוּ, פְּעִי וחלק של משקל פְּעִי (כגון שְׁתִּי). בקטגוריה אחת – חלק ממשקל פְּעִי / פְּעִי – מצינו, שמשמשת רק צה"ק הן בהקשר הן בהפסק משני וראשי (גְּמִי).

2. קבוצה ב: תנועה כנגד תנועה

110. פתח/קמץ: מצאנו צה"ק (בפתח) הן בהקשר הן בהפסק משני, וצה"פ (בקמץ) בהפסק ראשי, בסדירות גבוהה כשהטעם הוא אתנח (92%), אבל בסדירות נמוכה

78 חילופי פֶּעַל/פֶּעַל במקרא (נוסח טבריה) נידונו בהרחבה במאמרו של י" בן-דוד, "משקל פֶּעַל/פֶּעַל", לשוננו מז (תשמ"ג), עמ' 232-247. אחרי תיאורו המדויק והבהיר כל כך של בן-דוד יש מקום לשאול: כלום סגול וצירה היו שתי תנועות מובחנות בכל מעמד פונולוגי בעברית הטברנית, או שמא בהברה פתוחה מוטעמת הן הפכו אלופונים? בירור שאלה זו הוא עניין לעצמו, ולא באנו לקבוע כאן הלכה.

כשהצורה באה בסמ"ש (רק 27%), כגון: טַבֵּל-, טַבֵּל, טַבֵּל, טַבֵּל / טַבֵּל:.. בשתי מלים מצאנו שלשה של צורות (אַתָּה בהקשר, אַתָּה, מַעֲתָה⁷⁸ בהפסק משני, אַתָּה, מַעֲתָה בהפסק ראשי). לעתים אנו מוצאים מלים שאין נוהגת בהם אלא צה"ק בכל מעמד (כגון אַחַת-, אַחַת, אַחַת).

פתח/ צירה: מצאנו צה"ק במעמד של הקשר (18 מתוך 19, כגון מִירְחַ, וצה"פ במעמד הפסק, הן הפסק משני הן הפסק ראשי – 4 פעמים מתוך 6 (כגון: מִרְחַ, לְטַפְחַ, אבל גם יְקַצְעַ).

סגול/ קמץ: אין למעשה אלא צורות הקשר בלבד (לעולם פֶּעַל, פּוֹעֵלַת וכיו"ב⁷⁹).

(ב) בין פר למסורת הטברנית של המקרא

111. קרבת מסורתו של פר למקרא (הטברני⁸⁰) גלויה ושקופה דיה. בקבוצה הראשונה – שווא כנגד תנועה – יש זהות כמעט מלאה בין מסורת פר למקרא, צה"ק בהקשר וצה"פ בהפסק.⁸¹ בולטת בחריגותה הקטגוריה הוּפְעָלָה/הוּפְעָלוּ, שבה משמשת ב-פר – כמו במסורות אחרות של לשון חז"ל שנחקרו⁸² – צה"פ בכל מעמד. גם הגיית המשקלים פְּעִי וּפְעִי (הכוונה לאותן צורות שנהגות כך בכל מעמד, כגון שְׁתִּי) שונה מעברית המקרא (נ"ט). אבל אפשר לומר שהדבר חופף את דקדוק המקרא, בזה שצורות אלו הוקשו לצורות השלמות פֶּעַל וּפְעָל שבהן שולט הדגם המלעילי; שהרי צורות כמו פֶּעַל וּפְעָל בסגוליים, קיומן הוא שולי במקרא הטברני. מסורת שהמירה את פְּעִי וּפְעִי (בחלקו) בפְּעִי וּבְפְּעִי השוותה את המידות.

בקבוצה השנייה, בוזגות הבנויים על הניגוד פתח/קמץ זהות מסורתו של פר למקרא היא מכרעת (אם כי בולטת כאן העובדה התמוהה, שבסמ"ש כוח הפתח חזק מכוח הקמץ). רק לעתים רחוקות אין משמשות כלל צה"פ, כגון התיבה "אַחַת" שצורתה היא "אַחַת" בהקשר, בהפסק משני ובהפסק ראשי. שלא לדבר על היעדר גמור של צורת ההפסק "אַחַת"; במקום הבודד שנמצאה הקריאה בחית קמוצה אַחַת⁸³, האלף מנוקדת בפתח ולא בסגול.

78 מותרים אנו להניח שלו נודמנה מעתה בהקשר, היא הייתה מוטעמת מַעֲתָה בהטעמת מלרע.

79 שלוש הדרוגמות נֶפֶשׁ, רוּצָת, מוּקַפַּת שנוכרו בסעיף 106 לעיל בטלות במאות רבות של צורות בכתב-היד כולו.

80 ההשוואה למקרא הטברני מבוססת על תיאורי הדקדוקים המצויים (כגון ברגשטרסר וזיאון). הסוגיה כולה נבחנת מחדש בעבודת הדוקטור של י' בן-דוד המתקרכת לסיומה, ויש לצפות לביורר מחדש ומכוון של הרבה פרטים בסוגיית צה"ק וצה"פ במקרא.

81 עניין אורכן של היחידות התחביריות במקרא כנגד אלו שבמשנה ראוי גם הוא לבחינה מיוחדת, ואין כאן המקום לדון בזה.

82 ראה סוף סעיף 113 להלן, והספרות המתפרסת בהערה 87.

83 ראה סעיף 100 לעיל.

גם בזוגות הבנויים על הניקוד פתח/צירה מסורתו של פר תואמת את מסורת המקרא הטברני. כנגד זה בדגם פֶּעַל/פֶּעַל, פּוֹעֵל/פּוֹעֵל בדלה מסורת פר ממסורת המקרא בדלות מובהקת.

אף בניגודים שיש בהן שלשות (אֶתָה/מַעֲתָה) הוזהות בין פר למקרא מדברת בעד עצמה. אף בפרטים מתגלה זהות בין פר למקרא. דוגמה יפה לכך הן צורות ההפסק בעתיד של נתפעל: יִתְחַסְמוּ, יִתְלַבְּנוּ (ראה לעיל סעיף 33). כתב-יד אחרים מכירים (גם) צורות יִתְפַּעְלוּ (ראה הערה 32 לעיל).

112. אמור מעתה, פר מייצג מסורת לשון חכמים הקרובה קרבה מכרעת למסורת הטברנית של המקרא. ואומר דברים מפורשים: אין אני חושב שלפנינו כתב-יד שהושפע מן המקרא, אלא מסורת קריאה שנהגה בקריאת המשנה בדרך קרובה לקריאת המקרא הטברנית. אין מניעה להניח, שהיו קיבוצים יהודיים שקראו את המקרא ואת המשנה בדרכים קרובות (אם לא זהות) כמסורת מקורית מימים ימימה. לפי שעה, אין בידינו כתב-יד המייצג מציאות זו הצגה מובהקת ככ"י פר.⁸³

(ג) בין פר למסורות אחרות של לשון חז"ל

113. בקבוצה הראשונה – שווא כנגד תנועה – פתוחה ההשוואה למסורתו של כ"י פא על פי תיאורו המצויין של הנמן.⁸⁴ למעשה יש זהות בין הממצאים ב-פא לממצאים שהעלינו מ-פר. דומה אני שאחוזי החריגים ב-פר מצומצם יותר בכמה קטגוריות. בולטים כאן במובהק הממצאים בפרשת הִיָּתָה/הִיָּית, הסדירות ב-פר היא מוחלטת, לא מצינו הִיָּית בהקשר ולא הִיָּתָה בהפסק, מה שאין כן ב-פא.⁸⁵ למעשה, בקבוצה זו (שווא כנגד תנועה) בכללותיה וגם בפרט האחרון (הִיָּתָה/הִיָּית)⁸⁶ תואמים הממצאים ב-פר גם את ממצא כ"י ר של הספרא.⁸⁷ יותר מכול בולטת הוזהות של כל מסורות

83 וראה דברים מקבילים אצל ז' בן-חיים במאמרו החשוב "יעוד עיון להערכת הכרונולוגיה בלשון", ספר י"א זליגמן – מאמרים במקרא ובעולם העתיק, ירושלים תשמ"ג עמ' 25–41. ובמיוחד פסקה זו: "הלא מסורת הקריאה של המקרא, ככל שהיא משמרת תכונות קדמוניות מאוד, נמסרה לנו – בניקוד – מפי מסרנים שהעברית על דרך לשון חכמים שגורה על פיהם ... ברי שנקראו צורות לשון שונות של המקרא ונקדו כדרך שנקראו בספרות חז"ל ... זהו בלא ספק גורם חזק מאוד למראה היציבות והשוויון במערכה הצורנית של שתי חטיבות הלשון..." (שם עמ' 25).

84 ראה: הנמן, עמ' 39–62.

85 גם ככ"י פא קיימת החבנתה: הִיָּתָה בהקשר / הִיָּית בהפסק (ראה: הנמן, עמ' 345–347), אבל יש בו כמה וכמה חריגים; הנמן מצביע שם על "הייתה" (כתיב מלאו) ו"היתה" בהפסק.

86 סברה מעניינת העלה י' בלאו באשר למוצא הצורה "הִיָּית" המשמשת בהפסק בלשון חכמים. לטעמו אין מדובר בהכרח בצורת פֶּעַת (> pa^cayat) קדומה, אלא אפשר שהִיָּית נתקצרה מן הִיָּתָה (צורת ההפסק הרגילה), בשל שימוש התנועה הטופית. (ראה לשוננו מז [תשמ"ג] עמ' 158–159).

87 ראה: הנמן, עמ' 346.

לשון חכמים בקטגוריה הופעלה/הופעלו. כתב־יחיד ק, טא, פס, הניקוד הבבלי (כולל כמובן כ"י ר), פה, וכן מסורות התימנים והספרדים (כולן) מקיימים צורות הפסק לא רק בהפסק אלא גם בהקשר.⁸⁷

114. גם בסוגיית סגול/קמץ (פֿעֿל/פֿעֿל) מסורתו של פה קרובה לזו של טא; בזה ובוזה נוהגות למעשה רק צורות פֿעֿל בכל מעמד. אם כי מציגו בו – ב־פא – צורות בודדות בבינוניות: פועלת בהפסק ובהקשר, כגון "ההוֹגֶנֶת לו", "שהיא כוֹבֶשֶׁת"; והשווה גם פוֹהֶנֶת;⁸⁸ צורות כאלו מרובות עוד יותר במסורת כ"י פס, כגון: טוֹהֶנֶת, בוֹהֶנֶת, נוֹהֶנֶת, פוֹרְמֶת, פוֹהֶנֶת (צורה זו מצויה גם בכ"י ק) – רובן קיימות קיום חלקי ליד פועלת.⁸⁹ למעשה, אין לך כמעט מסורת שאינה מספקת דוגמות בודדות של צורות בקמץ במסורת לשון חכמים. ראה למשל מה שהעלתה לאחרונה ת' צורבל מאוטוגראף הרמב"ם למשנה: פֿקֶת (ברכות ה, ד), צה"פ במעמד של הפסק.⁹⁰ ונזכיר ממצאים נוספים העולים מן האוטוגראף של הרמב"ם. למשל גְמִי "תמיד צורת ההקשר גם בהפסק תחבירי".⁹¹ ממצא זה תואם את הממצא ב־פ.ר.⁹² וכן "קָרִי בכל ההיקריות מופיעה צורת ההפסק", וכן "שְׁתִי ... בהקשר תחבירי".⁹³ ממצאים אלה זהים לממצאי פ.ר.⁹⁴

115. בסוגיות פתח/קמץ ברור שיש לחפש השוואה רק אל מסורות שמקיימות אבחנה בין שתי התנועות. ועל כן בגושא זה פוסקת ההשוואה של פה ל־פא (או ל־פס). כנגד זה מתבקשת השוואה למסורת הניקוד הבבלי או למסורת תימן. במסורת כ"י ר של הספרא קובע יפה ש' נאה, שלא מציגו צורות פֿעֿל וכיו"ב בהפסק. ואין להגדיר את המצב "כטשטוש האבחנה בין ההפסק וההקשר ... היסוד המכריע של 'ההפסקיות' במסורת זו הוא השינוי בהטעמה, ושינוי התנועה נגרר אחר השינוי בהטעמה. רק צורות המשנות את הטעמתן בהפסק נתונות להשפעת המעמד התחבירי, ואילו צורות המוטעמות ממילא בהברת עה"פ נתפסות כצורות 'הפסק ממילא' ..."⁹⁵ הווי

87 ראה: קוטשר, עמ' 32 (ושם הובאה עדותו של ש' מורג על מסורות העדות); הנמן, עמ' 50; בר־אשר, איטליה, עמ' 65; ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 570; נאה, פרק ב, סעיף א, 1; וכן שבטיאל, עמ' 209–210; וראה גם: כץ, ג'רבה, עמ' 250–251.

88 ראה: הנמן, עמ' 81.

89 ראה: בר־אשר, איטליה, עמ' 66–67.

90 ראה: צורבל, עמ' 298.

91 ראה: צורבל, עמ' 302.

92 ראה לעיל סעיף 57.

93 צורבל, עמ' 302.

94 ראה סעיף 60 לעיל.

95 ראה: נאה, סעיף 2.2.

אומר, אף אם הנה נקדן כ"י ר של הספרא "טָבֵל" בהפסק לא תמיד הקפיד לציין זאת בכתב. לא כן נהג נקדן פו, כיוון שהגה "טָבֵל" בהפסק, כך גם ניקד. ראוי להבלטה עוד פרט אחד, קיומן הלא-מועט של צורות נִפְעַל בהפסק משני ועוד יותר בהקשר, במסורת פו.⁹⁶ פרט זה בדין שנקרב אותו לאותן מסורות שבהן נִפְעַל היא הצורה השלטת בהן בכל מעמד הן בהפסק הן בהקשר (הניקוד הבבלי,⁹⁷ וראש לכולם כתב-יד ר של הספרא⁹⁸ ומסורת תימן⁹⁹). אך גם כאן הקו הכללי – עפ"ר נִפְעַל – הוא כמו העברית (הטברנית) של המקרא.

(ד) דברי חתימה

116. כל שאמרנו כאן בסוגיית ההשוואות לא יצא מגדר ראשי-פרקים. בכל אופן ראוי לציין, שכמעט בכל הקווים שכ"י פו נבדל בהם ממסורת המקרא נוסח טבריה (כגון הוֹפְעָלָה/הוֹפְעָלוּ, ריבוי יחסי של נִפְעַל בהפסק משני ובהקשר, הִיָּתָה/הִיָּיתָ, היעדר כמעט מוחלט של צורות פֻּעַל) ממצאיו תואמים את הממצא במסורות אחרות של לשון חכמים. והעיקר, שימושי צה"ק במעמד של הקשר כנגד צה"פ במעמד של הפסק המגלים סדירות גבוהה בזוגות שיש בהם שווא כנגד תנועה (כגון: פֻּעַלוּ/פֻּעַלוּ, יִפְעָלוּ/יִפְעָלוּ) מתאשרים גם ממסורתם של שני חיבורים חשובים שכבר נחקרו: פא, וכ"י ר של הספרא. ההנחה, שנהגו בלשון חכמים צורות הפסק גם במעמד של הקשר¹⁰⁰ (המתאשרת רק בצורות הוֹפְעָלָה/הוֹפְעָלוּ ברוב המסורות),¹⁰¹ לא נתאשרה בבדיקה של שלושה עדים אלה (פא, כ"י ר של הספרא ו-פו).

96 ראה סעיפים 94–96 לעיל.

97 ראה: ייבין, הניקוד הבבלי, עמ' 498.

98 ראה: נאה, סעיף 2.1.1.2.

99 ראה: שבטיאל, עמ' 208.

100 ראה: קוטשר, עמ' 32: "בלשון חז"ל היו הצורות הקרויות 'צורות הפסק' הצורות הנורמליות שבקונטקסט. בדפוסים נמחקו למעשה כל הצורות האלה, כיון שהיו סותרות את ניקוד המקרא. אך כ"י, וכן מסורות העדות, קיימו אותן בשפע". השערתו החריפה של מורנו הגדול, פרופ' קוטשר ז"ל, לא נתאשרה בבדיקתם של שלושה כתבי היד הללו – פא, פו, ר. (וראה גם: "ייבין, 'הצורות 'קסולנו', 'קוטלנו' במגילות מדבר יהודה...", המקרא ותולדות ישראל, תל-אביב 1972, עמ' 267–268). אמת יש עדויות להטעמת מלעיל בעברית, כמו ההגייה האשכנזית המטעמה מלעיל כגון: גִּשְׁמַר (gísmar) ואחיותיה. וכן יש לתת את הדעת לקיומן של צורות כגון אָמְרוּ, אֹמְרִין (בעה"פ בשווא נח ובהטעמת מלעיל) ואחיותיהן במסורות הספרדים (ראה למשל: ש' מורג, מסורת הלשון העברית של יהודי בגדאד, תורת ההגה, עדה ולשון א, ירושלים תשל"ז עמ' 101 ואילך; וראה גם: ק' כץ, עמ' 160). ואף זאת, הטעמת מלעיל היא דרך המלך במסורת השומרונים בעברית ובארמית (ראה: בן-חיים, עמ' 48 ואילך). ואולם מסורות הקריאה הניבטות מכתב-היד המנוקדים של ספרות חז"ל אינן שייכות למסגרת כללי ההטעמה הללו.

101 ראה המקומות הנרמזים בהערה א87 לעיל.

אם מותר לסיים במשאלה, הריהי זו: חקירתם של עדים נוספים שבכתב ומסורות שבעל-פה היא צורך חשוב. שכן לימוד של כל מקור חדש יש בו גילויים של ממש בעניינים כוללים ובפרטים רבים. וכך נמצאנו מוסיפים נדבכים בבניין דקדוקה של לשון חכמים.

תוספת

117. יש מקום להוסיף דברים קצרים בעניין שלוש הקטגוריות שבהן (ורק בהן) מתקיימת סדירות בשימוש צורות ההפסק בכל מעמד תחבירי,¹⁰² הלוא הן, כאמור, (א) הצורות חתומות-התנועה בבניין הופעל – הַפְעֵלָה, הַפְעָלוּ; (ב) משקל פְעִי (פְעִי/פְעִי) כגון חולִי, נוֹאִי, קוֹשִׁי; (ג) חלק של השמות במשקל פְעִי (פְעִי) כגון שְׁתִי. בשלוש הצורות דחתה צורת ההפסק את צורת ההקשר גם בהקשר תחבירי לא בשל הטעמת מלעיל כללית; שהרי הטעמה כזאת לא נִהְגָה בלשון חכמים, כפי שהוכח בכמה וכמה מחקרים.¹⁰³ דומה אני, שחריגותן של שלוש הקטגוריות הנזכרות מוסברת בהתנהגות "פרטית" שלהן. פעלו בהן היקשים לצורות אחיות (כוחו של היקש לעקור תופעות דקדוק סדירות ממקומן ולהמירן בתבניות אחרות אינו טעון הוכחה).¹⁰⁴

118. וזה פירוש הדברים:

א. צורות הַפְעֵלָה הַפְעָלוּ נראות תולדת היקש לאחיותיהן בבניין הַפְעִיל, כלומר בבניין הַפְעִיל. בבניין זה שולטת בצורות חתומות-התנועה צורת מלעיל בכל מעמד תחבירי: הַפְקִיָדָה, הַפְקִידוֹ, תַּפְקִידִי וכיו"ב.¹⁰⁵ לעומת זאת הבניין הסביל קיים בשלב אחד צורות מלרע במעמד הקשר (הַפְעֵלָה, הַפְעָלוּ) וצורות מלעיל במעמד הפסק (הַפְעָלוּ, הַפְעָלוּ). במשך הזמן צורות העזר-כנגדן בבניין הַפְעִיל הקישו אליהן את הצורות הסבילות, ואלו משמשות עתה בכל מעמד בצורות המלעיל בלבד.¹⁰⁶

102. ראה פירוש הדברים לעיל בסעיפים 28, 51–53, 60, 65, 109, ראשית סעיף 111 וסוף סעיף 113.

103. ראה לעיל סעיף 116 והספרות הנרמזת בו.

104. כל השפות כולן מלאות דוגמות לאנלוגיות בכל תחומי הלשון. והמפורסמות אינם צריכים ראיה.

105. קטגוריה זו עצמה בחירק (מלא) מתקיים בעה"פ בפעל השלם היא כידוע תולדת היקש לצורות ע"ו. כלומר הפעלה, הפעלו (hip'ilu, hip'ila) הוקשו להקִימה, הקימו (heqimū, heqīma) ואחיותהן, ואכמ"ל.

106. יש מקום לברר, כיצד צמחו צורות אחרות שיש בהן סדירות מועטה או מרובה בשימוש צורות ההפסק גם במעמד תחבירי. למשל, כיצד צמחו צורות נִכְנְסָה, נִכְנְסוּ המשמשות בהקשר בסדירות-מה במסורות מסימות (אבל בכתבי-היד הטובים נכנסה ונכנסו הן עיקר בהקשר תחבירי?) ודוגמה נוספת: כיצד עלו צורות הפסק בבניין פעל: פְעָלוּ, פְעָלוּ המשמשות בסדירות

ב. גם במשקל פָּעִי (>פָּעִי/פָּעִי) ובמשקל פָּעִי (>פָּעִי) בחלקו שימשו מעיקרא לפחות בחלק של השמות צורות מלרע בהקשר או בהפסק משני וצורות מלעיל בהפסק ראשי, כגון: חָלִי (ירמיהו, ז); חָלִי (דברים, כח, סא) כנגד חָלִי (שם ז, טו). בְּשָׁבִי (יחזקאל ל, יז); שָׁבִי (איכה א, ה), לעומת שָׁבִי (במדבר כא, א).¹⁰⁷ נראה שהיקש לשמות (הגזורים משורשים שלמים) במשקל פָּעַל וּפְעַל המשמשים בצורת מלעיל בכל מעמד תחבירי בלשון חז"ל,¹⁰⁸ הוא שדחה את הצורות במלרע; במשקל (<פָּעִי/פָּעִי) פָּעִי ההיקש היה מוחלט, ובמשקל (<פָּעִי) פָּעִי הוא פעל רק באופן חלקי.¹⁰⁹ כללו של הדבר, אין לפנינו צורת הפסק בתוך הקשר אלא צורות הפסק מתוך היקש גם בתוך הקשר.

בלשון הפיוט (ראח קוטשר, עמ' 32)? כלום צורות הפְּעֵלָה, הפְּעֵלָה, המושרשות כל-כך בכל המסורות של לשון חכמים שבכתב ושבועל-פה, הן שהשפיעו בשמשן בניין-אב לצורות החדשות? כלומר, הפְּעֵלָה, הפְּעֵלָה הקיטו אליהן גם צורות בבניינים סבילים אחרים. נדגיש שְׁאֵלָה פְּאֵלָה יש בחן פתח בהברה סגורה: גְּפַעַל-גְּפַעֲלָתִי, פְּעַל-פְּעֵלָתִי כמו הפְּעַל-הפְּעֵלָתִי, ומכאן גם נְפַעֲלָה, פְּעֵלָה כמו הפְּעֵלָה. וצע"ג.

107. במקום זה המלה נמצאת בסוף פסוק ולא באתנח.

108. אין, כידוע, צורות פְּעַל בל"ח (ראח לעיל סעיפים 106-107).

109. וכבר רמותי לפתרון זה בקצרה (לעיל סעיף 111).

רשימת קיצורים

(א) כתבי יד ודפוסים

א = כ"י אנטונין לסדר טהרות (נגעים ב, א - זבים ה, ה) על פי הצילום אצל א"י כץ, גנזי משנה ... מאוסף אנטונין בספרייה הלאומית בלנינגראד, ירושלים תש"ל, עמ' קסט-שיט.

ד"ר = משנה דפוס ראשון, נאפולי רנ"ב, על פי מהדורת ספריית מקורות, ירושלים תש"ל.

לו = ו"ה לו, מתניתא דבני מערבא על פי כ"י קיימברידג' 1, Add. 470 קיימברידג' 1883.

פא = משנה כ"י פארמה [א] דה-רוסי 138, מהדורה פקסימילית, ירושלים תש"ל.
פס = משנה כ"י פאריס 328-329 בספרייה הלאומית בפאריס, מהדורה פקסימילית עם מבוא מאת מ' בר-אשר, ירושלים תשל"ג.

פר = משנה כ"י פארמה [ב] דה-רוסי 497, מהדורה פקסימילית, עם מבוא מאת מ' בר-אשר, ירושלים תשל"א.

ק = משנה כ"י קאופמן A50, מהדורת פקסימילית, ירושלים תשכ"ח.
ר = כ"י רומי ואטיקאן 66 לספרא, מהדורה פקסימילית: תורת כהנים על פי כתב-יד רומי מנוקד (אססמאני מספר 66) ומבוא מאת א"א פינקלשטיין, ניו-יורק תשי"ז.

(ב) ביבליוגרפיה

בן-דוד = י' בן דוד, "שני עניינים מלשון חכמים", ספר אברהם אבן שושן, ירושלים תשמ"ה, עמ' 315-323.

בן-חיים = ז' בן חיים, עברית וארמית נוסח שומרון, כרך ה, ירושלים תשל"ז.
בר-אשר, איטליה = מ' בר-אשר, פרקים במטורת לשון חכמים של יהודי איטליה [עדה ולשון ו], ירושלים תש"ם.

בר-אשר, הגליונות וההגהות = מ' בר-אשר, "הגליונות וההגהות בכתב-יד פארמה ב של המשנה - בחינה לשונית", סגולה לאריאלה, מאסף דברי מחקר וספרות לזכרה של אריאלה דיס-גולדברג, ירושלים תש"ן, עמ' 121-158.

בר-אשר, טיפוסים לשון = מ' בר-אשר, "הטיפוסים השונים של לשון המשנה", תרביץ נג (תשמ"ד), עמ' 187-220.

בר-אשר, מבוא פר = מ' בר-אשר, משנה כ"י פארמה ב לסדר טהרות - דברי מבוא, ירושלים תשל"א (מובא על פי קובץ א, עמ' 166-185).

ברגשטרסר = ג' ברגשטרסר, דקדוק הלשון העברית, תרגום מגרמנית מרדכי בן-אשר, ירושלים תשל"ב.

גולדברג = א' גולדברג, מסכת אהלות, מהדורה מדעית עם פירוש ומבוא, ירושלים תשט"ו.

הנמן = ג' הנמן, תורת הצורות של לשון המשנה, על פי מסורת כתב-יד פרמה (דה-רוסי 138), תל-אביב תש"ם.

ז'ואון = P. Joüon, *Grammaire de l'hébreu biblique*, Rome 1923
 ייבין, הטעמת התושבע"פ = י' ייבין, "הטעמת התורה שבעל-פה בטעמים", לשוננו כד (תש"ך), עמ' 47-69, 167-178, 207-231.

ייבין, הניקוד הבבלי = י' ייבין, מסורת הלשון העברית המשתקפת בניקוד הבבלי, שני כרכים, ירושלים תשמ"ה.

כ"ץ, ג'רבה - ק' כץ, מסורת הקריאה של קהלת ג'רבה במקרא ובמשנה - תורת ההגה והצורות [=עדה ולשון ב], ירושלים תשל"ח.

נאה = ש' נאה, "הערות ללשון התנאים, בעקבות כתב-יד ואטיקאן 66 של הספרא", מחקרים בלשון ד, להלן עמ' 271-295.

צורבל = ת' צורבל, "שמות העצם במשקלים קָטָל/קָטָל, קָטָל באוטוגראף פירוש המשנה לרמב"ם", מחקרים בלשון ד, להלן עמ' 297-309.

קובץ א = מ' בראשר (עורך), קובץ מאמרים בלשון חז"ל, חלק א, ירושלים תשל"ב (תשל"ז²).

קוטשר = י' קוטשר, "לשון חז"ל", (מובא ע"פ) קובץ א, עמ' 1-35.

שבטיאל = י' שבטיאל, "מסורות התימנים בדקדוק לשון חכמים", (מובא ע"פ) קובץ א, עמ' 207-229.